

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ตลาดห้วยรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิด และทฤษฎี ประกอบด้วย บริบทของชุมชนตำบลห้วยรอ ความรู้เกี่ยวกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ แนวคิดการมีส่วนร่วม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. บริบทของชุมชนตำบลห้วยรอ
2. ความรู้เกี่ยวกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
3. บทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยว
4. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
6. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ
7. แนวคิดการมีส่วนร่วม
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บริบทของชุมชนตำบลห้วยรอ

ข้อมูลทั่วไป

พื้นที่ตำบลห้วยรออยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเขตพื้นที่ติดต่อกับตำบลต่างๆ คือ ทิศเหนือ จรด ตำบลสวนพริก,ทิศใต้ จรด ตำบลหอรัตนไชย,ทิศตะวันออก จรด ตำบลหันตรา,ทิศตะวันตก จรด ตำบลประตูลี้ ตำบลห้วยรอมีหมู่บ้านทั้งหมด 10 หมู่บ้าน อาชีพส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลห้วยรอคือ การค้าขายและรับจ้างทั่วไป

ประชากร

ประชากรตำบลห้วยรอมีทั้งหมด 10 หมู่

หมู่ที่ 1 ประชากรชาย 937 คน ประชากรหญิง 1,018 คน รวม 1,955 คน

หมู่ที่ 2 ประชากรชาย 414 คน ประชากรหญิง 489 คน รวม 903 คน

หมู่ที่ 3 ประชากรชาย 517 คน ประชากรหญิง 569 คน รวม 1,086 คน

หมู่ที่ 4 ประชากรชาย 398 คน ประชากรหญิง 418 คน รวม 816 คน

หมู่ที่ 5 ประชากรชาย 637 คน ประชากรหญิง 681 คน รวม 1,318 คน

หมู่ที่ 6 ประชากรชาย 994 คน ประชากรหญิง 1,153 คน รวม 2,147 คน

หมู่ที่ 7 ประชากรชาย 201 คน ประชากรหญิง 225 คน รวม 426 คน

หมู่ที่ 8 ประชากรชาย 1,132 คน ประชากรหญิง 1,286 คน รวม 2,418 คน

หมู่ที่ 9 ประชากรชาย 213 คน ประชากรหญิง 325 คน รวม 538 คน

หมู่ที่ 10 ประชากรชาย 203 คน ประชากรหญิง 240 คน รวม 443 คน

ประชากรตำบลห้วยจรังจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งสิ้น 12,068 คน แบ่งเป็นประชากรชาย 5,664 คน และประชากรหญิง 6,404 คน (เทศบาลพระนครศรีอยุธยา, 2560, เว็บไซต์)

ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ ได้แก่

1. ดอกไม้ประดิษฐ์
2. ดอกไม้สดอบแห้งในภาชนะแก้ว
3. บ้านทรงไทยจำลอง
4. เครื่องประดับหินสี

ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวในตำบลห้วยจรัง ได้แก่

1. ตลาดห้วยจรัง
2. ศาลเจ้าแม่ต๋นจัน
3. พระราชวังจันทร์เกษม
4. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทร์เกษม
5. พิพิธภัณฑ์เรือไทย

วัด

ศาสนสถานเป็นเครื่องบ่งบอกถึงการกระจายตัวของชุมชนเนื่องจากชุมชนในสมัยก่อนมักตั้งอยู่รอบ ๆ วัด และยังบ่งบอกถึง การนับถือศาสนาของคนในท้องถิ่นนั้น ศาสนสถานในพื้นที่ตำบลห้วยจรังเป็นวัดในศาสนาพุทธที่กระจายกันอยู่ตามริมลำน้ำสายต่าง ๆ คนในพื้นที่ตำบลห้วยจรังส่วนใหญ่จึงนับถือศาสนาพุทธ ทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน

วัดต่าง ๆ ในตำบลห้วยจรังประกอบด้วย

1. วัดเสนาสารามราชวรวิหาร
2. วัดแม่นางปลื้ม
3. วัดสามวิหาร

4. วัดอินทาราม
5. วัดราชประดิษฐฐาน
6. วัดเจดีย์แดง
7. วัดธรรมนิยม
8. วัดวงษ์มือง
9. วัดมหาโลก
10. วัดมณฑป
11. วัดแค

ประเพณีและวัฒนธรรม

ชุมชนตลาดหัวรอ ในทุก ๆ ปีจะมีการจัดแสดงจิว “ศาลเจ้าแม่ต๋นจัน” เนื่องจากในอดีตเกิดเหตุไฟไหม้ตลาดขณะที่ผู้คนกำลังช่วยกันดับไฟนั้น มีผู้เห็นคนแต่งตัวคล้ายจิวยืนอยู่บนหลังคาห้องแถวโบกมือให้ไฟดับลง จึงเชื่อกันว่า เจ้าแม่ ต๋นจัน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีศาลเจ้าอยู่ท้ายตลาดริมคลอง ดังนั้นตลาดหัวรอยังคงเป็นพื้นที่สะท้อนวิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนได้อย่างดี

ตลาดหัวรอ

ตลาดหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นตลาดที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองพระนครศรีอยุธยา และยังเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่มาช้านานนับจากเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นตลาดสด ขายปลา เนื้อหมู เนื้อวัว และของแห้ง เช่น กระเทียม พริกไทย น้ำตาล เป็นต้น ภายในตลาดประกอบไปด้วยร้านค้าขายเป็นตึกแถว ส่วนใหญ่เจ้าของเป็นชาวจีน ขายสินค้าหลากหลาย อาทิ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องแบบทำงาน เครื่องแบบนักเรียนนักศึกษา เครื่องทอง ยาสมุนไพร ยาแผนปัจจุบัน ที่นอน หมอนมุ้ง และของทั่วไป สินค้าในตลาดหัวรอแต่ละยุคแต่ละสมัย เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของชาวพระนครศรีอยุธยา ตลาดหัวรอแห่งนี้เริ่มมาตั้งแต่สมัยมณฑลกรุงเก่า ซึ่งเป็นตลาดที่อยู่ในย่านศูนย์กลางของเมือง และมีสถานที่ราชการหลายแห่งตั้งอยู่จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตลาดหัวรอเกิดความคึกคัก ซึ่งสมัยนั้นตลาดหัวรอมีทั้งตลาดบกตลาดน้ำ ประกอบกับสมัยนั้น การคมนาคมทางน้ำได้รับความนิยม เมืองอยุธยาซึ่งมีแม่น้ำใหญ่และคลองลัดเลาะเชื่อมโยงหลายสาย อาทิ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางขวด คลองเมือง คลองสระบัว คลองหันตรา เป็นต้น จึงทำให้สามารถใช้เรือซึ่งมีอยู่แพร่หลายทุกครัวเรือนเดินทางติดต่อกันในตัวเมืองอยุธยาซึ่งเป็นการคมนาคมที่สะดวกที่สุดในสมัยนั้นและยังสามารถแวะซื้อสินค้าจากแพร้านค้าที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำที่จอดเรียงราย มีความยาวตั้งแต่หน้าพระราชวังจันทร์เกษมขึ้นไปถึงสี่แยกวันตะปูและขยายตัวเรื่อย ๆ เป็นชุมชนริมแม่น้ำขนาดใหญ่ ขายข้าวของเครื่องใช้ใน

ชีวิตประจำวันของคนสมัยนั้น ดังนั้นสินค้าที่ตลาดหัวรอจึงบ่งบอกความต้องการของคนแต่ละสมัย (พัทธ์ แดงพันธ์, 2557, หน้า 44)

คำว่า “หัวรอ” ก็คือ ทานบที่สร้างขึ้นสำหรับเบี่ยงเบนกระแสน้ำในแม่น้ำ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทานบรอในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีทานบรออยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมือง ซึ่งมีลำน้ำสายใหญ่อย่างน้อย 2 สาย ไหลมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำลพบุรี กับแม่น้ำป่าสัก สายหนึ่งไหลวกไปเป็นคลองเมืองทางด้านเหนือ ส่วนอีกสาย ไหลตรงลงมาเมืองคลองเมืองด้านตะวันออก อย่างไรก็ตาม กระแสน้ำมักไหลมาทางตะวันออกมากกว่าทางเหนือ ดังนั้น ทางกรจึงต้องสร้างทานบเพื่อชะลอกระแสน้ำให้ไหลไปทั้ง 2 ทางพร้อม ๆ กัน

ชุมชนตลาดหัวรอยุคเก่า

ภาพประกอบ 2 ตลาดหัวรอยุคเก่า

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 4

การค้าขายทางน้ำย่านหัวรอ ภาพนี้ถูกระบุว่าเป็นตลาดน้ำย่านหัวรอ ในสมัยกรุงเก่า ซึ่งมีฉบับเก็บรักษาอยู่ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร จากภาพแสดงให้เห็นถึงการค้าขายทางน้ำที่คึกคักจอแจ ในลักษณะของตลาดเรือ ที่มีการนัดพบปะค้าขายกัน ตามลำน้ำในย่านหัวรอ โดยมีแพขายของตั้งเรียงรายอยู่ริมฝั่งเมื่อวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพที่เป็นคู้่งน้ำแล้ว มีความเป็นไปได้บ้างว่า อาจเป็นการค้าขายบริเวณปากคลองบางขวด ซึ่งถ่ายจากฝั่งของตลาดหัวรอ

ภาพประกอบ 3 ตลาดน้ำหัวรออยุธยา

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 5

ย่านที่อยู่อาศัยสองฟากฝั่งคลองเมือง ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดน้ำในย่านหัวรอ มีความคึกคักมากกว่าตลาดน้ำในย่านอื่น ๆ ของอยุธยา เป็นเพราะว่าตลาดตั้งอยู่ในย่านตัวเมืองกรุงเก่า ซึ่งอยู่ใกล้แหล่งชุมชนบริเวณคลองเมือง อันเป็นย่านชุมชนริมน้ำขนาดใหญ่ และเก่าแก่ของเมือง นับจากหลังสมัยอยุธยา นอกจากนี้ ตลาดหัวรอยังเป็นตลาดที่ตั้งอยู่ในระแวกศูนย์กลางการบริหารราชการของมณฑลอยุธยา เป็น ตามระบบการปกครองท้องถิ่นแบบมณฑลเทศาภิบาลในสมัยนั้น อันมีพระราชวังจันทร์เกษมเป็นที่ทำการมณฑล ทำให้บรรดาเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของมณฑลกรุงเก่าอยุธยา ต้องเดินทางติดต่อกับตัวเมืองกรุงเก่า ดังนั้นย่านนี้ จึงมีผู้คนจอแจกลายเป็นแหล่งพักสินค้า และเป็นที่ค้าขายที่สำคัญของภูมิภาค

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวกรุงเก่า กรุงเก่า มีลักษณะเป็นชุมชนขนานน้ำ ที่ผู้คนยังใช้ชีวิตอิงอาศัยอยู่กับกระแสน้ำ ใช้น้ำเป็นทั้งแหล่งหาอาหาร ใช้ในการอุปโภค บริโภค ตลอดจนใช้เป็นเส้นทางไปมาหาสู่กัน จากบ้านสู่บ้าน จากเมืองสู่เมือง โดยเรือหลากหลายขนาดและชนิด จึงไม่แปลกที่บ้านเรือนผู้คน วัด และสถานที่ราชการ ต่าง ๆ ถึงได้ตั้งอยู่ตามลำน้ำ สาเหตุก็เพื่อความสะดวกต่อการใช้สอยคุณประโยชน์นานาประการจากลำน้ำ และแม้กระทั่งใช้ลำน้ำเป็นสถานที่พบปะค้าขาย วิถีชีวิตของชาวอยุธยาเช่นนี้เอง ที่ก่อให้เกิดการค้าขายทางน้ำ ที่เรียกว่าตลาดน้ำ บ้างก็เรียกว่า ตลาดท้องถิ่น บ้างก็เรียก ตลาดเรือ ละแวกตัวเมืองกรุงเก่ามีตลาดน้ำที่สำคัญอาทิ ตลาดน้ำย่านหัวรอ ตลาดหัวแหลม ตลาดน้ำย่านป้อมเพชร และตลาดน้ำบริเวณปากคลองต่าง ๆ เป็นต้น

ภาพประกอบ 4 สยามริมฝั่งเจ้าพระยา

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 5

เรือนแพหน้าพระราชวังจันทร์เกษม ประชากรแพค้าขายในย่านหั่วรอ มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ๆ จากที่ผูกแพค้าขายจอดแวกกันอยู่บริเวณหน้าพระราชวังจันทร์เกษม ซึ่งเป็นศูนย์ราชการของมณฑลกรุงเก่า อันมีท่าเรือขนส่งระหว่างเมืองที่มีผู้คนทั้งในและต่างถิ่นเดินทางไปมาหาสู่กันนั้น ในเวลาต่อมาได้ขยายขึ้นไปทางเหนือกระทั่งถึงหน้าวัดทองปู้เหนือเกาะลอย ซึ่งเป็นแผ่นดินเล็ก ๆ ที่มีแม่น้ำและคลองล้อมรอบทุกด้าน ที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมือง ตรงข้ามกับพระราชวังจันทร์เกษม และจากพระราชวังจันทร์เกษมยาวลงมาทางใต้จนถึงปากคลองทรายที่ท้ายเกาะลอย ดังที่พระยาโบราณราชธานินทร์สมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยา ได้ถวายรายงานแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งที่ทรงเสด็จมาบวงสรวงอดีมหาราช ณ พระราชวังกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2464

ภาพประกอบ 5 เรือนแพหน้าพระราชวังจันทร์เกษม

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 5

ความเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำหัวรอ เมื่อตลาดน้ำหัวรอ เฟื่องฟูจากวิถีชีวิตของชาวเมืองที่นิยมสัญจรทางน้ำ และใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเครื่องอุปโภค บริโภคแล้ว ตลาดน้ำอยุธยาแห่งนี้ก็ย่อมเสื่อมถอย ด้วยการเสื่อมความนิยมของชาวเมืองใช้การใช้สอยแม่น้ำลำคลองเมื่อการคมนาคมทางบกเริ่มเข้ามาแทนที่ เนื่องจากการสัญจรทางบกมีความสะดวกและรวดเร็วกว่าการสัญจรทางเรือแบบเดิม ดังนั้นการอยู่อาศัยและค้าขายในเรือและแพ จึงมีความยากลำบากมากขึ้น เนื่องจาก ผู้ที่รับจ้างปักเสาแพและรับซ่อมแซมแพได้ลดน้อยลง ส่งผลให้ค่าซ่อมแพง ตลอดจนค่าจ้างลากแพก็มีราคาแพงขึ้นด้วย ดังนั้นการใช้ชีวิตอยู่อาศัยในแพจึงเป็นเรื่องยากลำบาก และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งเมื่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมืองเปลี่ยนไปดังนี้ ผู้ที่ค้าขายในแพจึงทยอยกันขายแพ และมาเช่าที่ดินในเกาะเมืองปลูกบ้าน หรือเช่าอาคารพาณิชย์ เพื่อยู่อาศัยและค้าขายกันเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งตลาดน้ำในย่านหัวรอแห่งนี้ค่อย ๆ หายไปจากพระนครศรีอยุธยาในที่สุด

ภาพประกอบ 6 ความเปลี่ยนแปลงของตลาดน้ำห้วยรอ

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 6

การค้าขายในตลาดห้วยรอ (ตลาดบก) ร้านค้าขายของต่าง ๆ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นตลาดแผงลอยขายของสด และของแห้ง เช่น ขายเนื้อหมู เนื้อวัว ปลาสด และของชำสำหรับประกอบอาหารเช่น พริกสด กระเทียม หัวหอม ผักและผลไม้ต่าง ๆ ส่วนสินค้าที่ขายมากในตลาดห้วยรอได้แก่สินค้าประเภท เสื้อผ้า ผ้าถุง เครื่องแต่งกาย รองเท้า และเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องนอน หมอนมุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีร้านอาหาร ร้านกาแฟ ซึ่งมักตั้งอยู่ใกล้กับโรงแรมที่พัก มีร้านขายยา ทั้งยาแผนไทย และยาจีนสมุนไพรจำนวนมากหลายร้าน ทั้งที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าตลาดและท้ายตลาด มีร้านทอง ร้านทำฟัน ร้านทำผม ร้านขายขนม ขายเครื่องถ้วยชาม หม้อดินเผา เครื่องจักสาน สิ่งทอ ร้านขายวัสดุก่อสร้าง เครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น พัดลม เครื่องเสียง หลอดไฟ รวมถึงร้านขายบุหรี่ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรงภาพยนตร์ตั้งอยู่ในตลาดชื่อโรงภาพยนตร์อยุธยา เจริญสุข หรือวิกโน ส่วนวิกนอก คือ โรงภาพยนตร์เฉลิมศรี

ภาพประกอบ 7 ความเปลี่ยนแปลงของตลาดหัวรอ

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 6

พัฒนาการของตลาดหัวรอ (ตลาดบก) ตลาดหัวรอเคยเป็นโรงบ่อนเบี้ย และมีห้องแถวไม้หลังคามุงจากเป็นตลาดค้าขายขนาดเล็ก ๆ ก่อนที่ตลาดจะถูกเพลิงไหม้ได้รับความเสียหายไป ใน พ.ศ. 2440 นายอากรบ่อนเบี้ย จึงได้ขออนุญาตทางราชการเพื่อสร้างบ่อนใหม่ พร้อมด้วยห้องแถวไม้มุงสังกะสีที่หน้าบ่อนจำนวน 22 ห้องต่อมา พ.ศ. 2443 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ได้ทรงของบประมาณจากกรมพระคลังข้างที่ มาปลูกสร้างห้องแถวขึ้นอีก 152 ห้อง ใน พ.ศ. 2458 พระยาโบราณราชธานินทร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ในขณะนั้น จึงได้ขออนุมัติงบประมาณจากพระคลังข้างที่ ในการปรับปรุงตลาดหัวรอครั้งใหญ่ โดยได้รื้อและสร้างห้องแถวไม้ขึ้นใหม่เป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้น มุงหลังคาด้วยสังกะสี พื้นชั้นล่างเทคอนกรีต ส่วนพื้นชั้นบนเป็นไม้ จำนวนทั้งสิ้น 226 ห้อง และพร้อมกันนี้ยังได้สร้างโรงมหรสพขึ้นในตลาดอีกด้วย

ภาพประกอบ 8 แผนผังตลาดหัวรอ

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 6

แผนผังตลาดหัวรอ พ.ศ. 2479 แผนผังฉบับนี้ถูกแนบอยู่ในเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่อง “ส่งคำชี้แจงแลแผนที่ตลาดหัวรอ” เพื่อหารือเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทางสัญจรในตลาด เนื่องจากมีผู้เช่าและผู้ค้าหาบเร่ค้าส้มตำลงบนทางเดินในตลาดจนเป็นปัญหาแก่การสัญจรจากแผนผังทำให้ทราบถึงตำแหน่งของโรงมหรสพ ซึ่งภายหลังมีผู้เช่าทำเป็นโรงภาพยนตร์ ชื่อว่า “โรงหนังอยุธยาเจริญสุข” หรือ “วิกใน” และยังแสดงให้เห็นถึงบริเวณที่ใช้เป็นโรงฆ่าสุกรซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของตัวตลาดซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ขายของสด และเป็นที่ตั้งของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 9 ความเปลี่ยนแปลงของตลาดหัวรอ

ที่มา : กรมศิลปากร, 2544, หน้า 6

ความเปลี่ยนแปลงของตลาดหัวรอ (ตลาดบก) ช่วงราว พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นกับตลาดหัวรอ อันสืบเนื่องจากวิถีชีวิตของชาวอยุธยาที่ค่อย ๆ แปรเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการสัญจรทางบกระหว่างเมืองต่าง ๆ สู่ตัวเมืองพระนครศรีอยุธยาที่รับการพัฒนามาจนสะดวกขึ้นก็ยิ่งทำให้ผู้คนเริ่มนิยมการเดินทางโดยรถยนต์แทนการเดินทางโดยเรือ ที่เริ่มส่งผลกระทบโดยตรงต่อตลาดน้ำในย่านหัวรอที่เคยคึกคักด้วยร้านแพมากมายตามท้องน้ำก็กลับซบเซาลง จนผู้ค้าขายต้องเลิกกิจการค้าขายในแพ และขึ้นมาจับจองห้องแถวเพื่อขายของในย่านตลาดหัวรอประกอบกับในช่วงหลัง พ.ศ.2500 นั้น ได้มีการปรับปรุงตลาดครั้งใหญ่ โดย สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้ทยอยรื้อห้องแถวไม้ 2 ชั้น แล้วปลูกสร้างตึกแถว 4 ชั้น ให้ผู้ค้ารายเดิมได้จับจองเช่าที่เพื่อทำการค้าขายต่อไป ตลาดหัวรอจึงมีสภาพดังที่ประจักษ์อยู่ในปัจจุบัน

ชุมชนตลาดหัวรอยุคปัจจุบัน

ปัจจุบันชุมชนตลาดหัวรอ อยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่มุ่งมั่นรักษาและส่งเสริมให้เป็นตลาดท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ผู้มาเยือนสามารถเรียนรู้และสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิตการกิน การอยู่ดั้งเดิมของชาวชุมชนตลาดหัวรอ ผู้คน คนเฒ่า คนแก่ที่นั่นเต็มไปด้วย อหยาศัยที่เป็นมิตรไมตรี

ภาพประกอบ 10 ตลาดหัวรอซึ่งอยู่ในความดูแลของ
สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2560, เว็บไซต์

เพื่อความเป็นสิริมงคลเมื่อได้มีโอกาสเดินทางมาที่ตลาดหัวรอก็สามารถเดินทางไปบริเวณ
ท้ายตลาดเพื่อสักการะ “ศาลเจ้าแม่ต๋นจัน” ซึ่งเป็นศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ของชาวชุมชนตลาดหัวรอแห่งนี้

ภาพประกอบ 11 ศาลเจ้าแม่ต๋นจัน

ที่มา : อนุสาร อ.ศ.ท., 2559, เว็บไซต์

แม้ระยะเวลาหลัง ๆ บรรยากาศความคึกคักของชุมชนตลาดหัวรอจะซบเซาลงไปบ้างตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปแต่ที่นี่ก็ยังมีร้านขายเสื้อผ้า ที่นอนหมอนมุ้ง ร้านตัดผม ร้านตัดเสื้อ ร้านโชห่วย ฯลฯ ซึ่งแต่ละร้านนั้นเปิดมาไม่ต่ำกว่า 50 ปี นอกจากนี้ยังมีของกินพื้นบ้านนานาชนิดให้เลือกรับประทาน เช่น ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ ก๋วยเตี๋ยวหมู หมูสะเต๊ะ ไอศกรีมกะทิ เต้าหู้ทอด ขนมเบื้องโบราณ ชา กาแฟโบราณได้เลือกกินท่ามกลางบรรยากาศเก่า ๆ แสนจะคลาสสิก

ภาพประกอบ 11 บรรยากาศความคึกคักของชุมชนตลาดหัวรอ

ที่มา : อนุสาร อ.ส.ท., 2559, เว็บไซต์

ร้านอาหารแนะนำภายในชุมชนตลาดหัวรอ

1. ร้านก๋วยเตี๋ยวไก่นึก คุณประนอม (สาขาทลาดหัวรอ)
2. ก๋วยเตี๋ยวหมูตุ๋น - ไก่ตุ๋น ป้ามาลัย
3. ก๋วยเตี๋ยวเนื้อเจ๊แจ้ว
4. ร้านสุไบตะ อาหารตามสั่ง

5. ร้านยุพินเต้าหู้ทอด
6. ร้านขนมเบื้องไทยโบราณ แม่ประภารัตน์
7. ไอศกรีมกะทิ ป้านา

เส้นทางท่องเที่ยว

1. วัดวัดจัดไป เริ่มต้นที่พระราชวังจันทรถม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรถม กราบพระนอนและพระอินทร์แปลงวัดเสนาสนาราม ข้ามเรือไปวัดมณฑป และศาลเจ้าพระอาทิตย์ นั่งเรือกลับมาขึ้นที่ท่าเรือท้ายตลาดสักการะศาลเจ้าแม่ต๋นจัน จั๊ปป้ายใช้เงิน ช้อปชิมที่ตลาดหัวรอ

2. ไหว้พระไหว้เจ้า เริ่มต้นที่วัดราชประดิษฐฐาน วัดวงษ์ฆ้อง วัดอินทาราม วัดแม่่นาง ปลื้ม วัดสามวิหาร วัดมหาโลก ศาลเจ้าพ่อโรงสีเกาะเรียนไชย วกกลับข้ามสะพานเดินเท้าเข้าตลาด หัวรอเพื่อช้อปและชิม

3. นั่งเรือไหว้พระไหว้เจ้า เริ่มต้นที่ไหว้ศาลเจ้าแม่ต๋นจัน ตลาดหัวรอ ลงเรือที่ทำน้ำท้าย ตลาดเพื่อนั่งเรือไปไหว้พระวัดมณฑป ศาลเจ้าพ่อโรงสีเกาะเรียนไชย ศาลเจ้าพระอาทิตย์ วัดแก กลับมาขึ้นเรือที่ทำหน้าวังจันทรถม ไหว้พระนอนและพระอินทร์แปลงวัดเสนาสนาราม

ตลาดหัวรอมีกลิ่นไอและมนเสน่ห์ของกาลเวลา ที่ยังมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจที่จะมา เที่ยว ดังนั้นการพัฒนาตลาดหัวรอให้แหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ได้รับความนิยมจึงจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นผู้พักอาศัยในชุมชน ผู้ประกอบการในชุมชน คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการศาลเจ้าบุคลากรของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น บุคลากรของ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ พระภิกษุที่จำวัดในละแวกชุมชนตลาดหัวรอ

2. ความรู้เกี่ยวกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ พ.ศ. 2560 มีฐานะเป็นนิติบุคคล เป็นหน่วยงานในพระมหากษัตริย์ มีหน้าที่จัดการดูแลรักษา จัดหาผลประโยชน์ และดำเนินการอื่นใดเกี่ยวกับทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ ตามที่จะทรงมอบหมาย ปัจจุบันทรัพย์สินในความดูแลประกอบด้วย 1) อสังหาริมทรัพย์ เป็นการบริหารจัดการอสังหาริมทรัพย์ที่มีอยู่อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมและ 2) การลงทุนในหลักทรัพย์ เป็นการลงทุนในบริษัทที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสร้างคุณค่าให้แก่สังคมโดยรวม

พระราชบัญญัติใหม่มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งคณะกรรมการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ชุดใหม่เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์สามารถดำเนินการภารกิจให้สำเร็จลุล่วงตามพระราชนโยบายในการสืบสาน รักษา และต่อยอดแนว

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 โดยน้อมนำหลักคิดอันทรงคุณค่าและดีงามมาพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน และต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนไปสู่อนาคต

คณะผู้บริหารและบุคลากรของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ขอน้อมเกล้า น้อมกระหม่อมรับทุกพระราชโบายมาประพฤติปฏิบัติอย่างเต็มกำลัง ความสามารถ ตลอดจนได้ ร่วมกับหน่วยราชการในพระองค์ รวมถึงองค์กรต่างๆ ที่ล้วนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภารมุงมั่น ปฏิบัติหน้าที่สนองพระราชโบายอย่างตั้งใจ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะช่วยสร้างความสุขให้ปวงประชา และพัฒนาประเทศชาติให้ก้าวหน้ายั่งยืน ขณะเดียวกัน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จะมุงมั่นสนองตามพระราชโบายอย่างแข็งขัน ทั้งการดำเนินงานตามภารกิจหลัก และงานสืบสานพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อความสุขของปวงประชาอย่างยั่งยืน โดยสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างอนาคต สร้างความมั่นคง และสร้างความดีไว้ให้แก่ประเทศชาติสืบไป

นโยบายการบริหารจัดการอสังหาริมทรัพย์

ผู้ใช้ประโยชน์ในที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินฯ อาจจำแนกเป็น 4 ประเภท กล่าวคือ 1) ชุมชนเมือง ผู้เช่ารายย่อยเพื่ออยู่อาศัยและ ยังชีพเล็กน้อย 2) มูลนิธิ สมาคมหรือองค์กรสาธารณกุศล 3) หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ และ 4) ผู้เช่าใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ทั้งนี้ ผู้เช่า 3 ประเภทแรกมีส่วนมากกว่าร้อยละ 90 ของที่ดินทั้งหมดในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินฯ ด้วยความแตกต่างในด้านการใช้ประโยชน์และความสามารถทางการเงินของผู้เช่าแต่ละประเภท สำนักงานทรัพย์สินฯ จึงจำเป็นต้อง กำหนดนโยบายที่เหมาะสมในเรื่องอัตราค่าเช่าและความรับผิดชอบในการพัฒนาพื้นที่ที่ผู้เช่าแต่ละประเภทรวมทั้งคำนึงถึงมิติแห่งการ อนุรักษ์และการไม่แสวงหา รายได้สูงสุดควบคู่ไปด้วย โดยมีประโยชน์สุขของผู้เช่าและสังคมเป็นหลักสำคัญในการแปรไปสู่การปฏิบัติ

ผู้เช่าที่เป็นชุมชน และผู้เช่ารายย่อยเพื่ออยู่อาศัย เป็นกลุ่มผู้เช่าที่มีจำนวนมากที่สุด ส่วนมากมีฐานะปานกลางจนถึงผู้มีรายได้น้อย อัตราค่าเช่าตั้งแต่อดีตจึงเป็นอัตราที่ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับทำเล และศักยภาพของพื้นที่เช่า แต่จากประสบการณ์ทำให้สำนักงานทรัพย์สินฯ เรียนรู้ว่าการคิดค่าเช่าในอัตราที่ต่ำมากเกินไปได้ให้ประโยชน์ต่อผู้เช่าเสมอไป หากแต่คือการสร้างคุณค่าให้กับสถานที่เช่าด้วยการผสมผสานความร่วมมือกับ ผู้เช่าแต่ละราย รวมทั้งการสร้างสามัคคีในกลุ่มผู้เช่าทั้งบริเวณเพื่อร่วมกันปรับปรุง ทั้งภายในและภายนอกสถานที่เช่าให้มีสภาพที่ดีอยู่เสมอ

จะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มและเสริมคุณภาพชีวิตของผู้เช่าได้อย่างยั่งยืน สำนักงานทรัพย์สินฯ จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางกายภาพของสถานที่เช่า การส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้กับผู้เช่า โครงการและแผนงานในด้านนี้จึงทำอย่างต่อเนื่องทุกปี อาทิ โครงการปรับปรุงสถานที่เช่าในเขตเมือง (Urban renewal) สำหรับผู้เช่ารายย่อยที่เป็นอาคารพาณิชย์ริมถนน โครงการพัฒนาชุมชนภายใต้หลักการของโครงการบ้านมั่นคง โดยร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โครงการปรับปรุงตลาดสดในส่วนภูมิภาค โครงการปรับปรุงฟื้นฟูเชิงอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมหรือทาง ประวัติศาสตร์ เป็นต้น

โครงการพัฒนาชุมชนภายใต้หลักการของโครงการบ้านมั่นคง ถือว่าเป็นความสำเร็จของการดูแลผู้อยู่อาศัยบนพื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สินฯ ในอดีตสำนักงานทรัพย์สินฯ เคยใช้หลักการของ Land sharing ในพื้นที่ชุมชนแออัด โดยจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งในชุมชนมาสร้างอาคารสูงให้เพียงพอต่อจำนวนครอบครัวในพื้นที่แล้วนำพื้นที่ที่เหลือมาพัฒนาในเชิงพาณิชย์โดยหวังว่ารายได้ในเชิงพาณิชย์ส่วนนี้จะนำมาดูแลคุณภาพ ชีวิตของคนในอาคารสูงได้ โครงการในลักษณะนี้ เช่น อาคารโครงการเทพประทาน โครงการคลองไผ่สิงโต และโครงการสามยอด เป็นต้น แต่จากการติดตามผล พบว่าไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากอาคารสูงเป็นที่อยู่อาศัยที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาว ชุมชนซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพหาบเร่แผงลอย ดังนั้นหลังจากมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานทรัพย์สินฯ จึงได้ปรับแนวทางใหม่ในการพัฒนาชุมชนตามหลักการของโครงการบ้านมั่นคง โดยดำเนินการไปแล้วใน 39 ชุมชนทั่วกรุงเทพฯ ในระยะเวลากว่า 6 ปี ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจกล่าวคือ ชาวชุมชนมีบ้านอยู่อาศัยในรูปแบบที่เขามีส่วนร่วมกับสถาปนิกชุมชนในการออกแบบ มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์และพัฒนาไปเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ ได้รับการเสริมความรู้เพื่อประกอบอาชีพหรือมีรายได้เสริม รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้ว เป็นพี่เลี้ยงให้ชุมชนอื่นที่อ่อนแอกว่า เป็นต้น จึงเป็นการพัฒนาชุมชนที่ สามารถพึ่งพาตนเองและก้าวไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้อย่างยั่งยืน

ในด้านค่าเช่า สำนักงานทรัพย์สินฯ มีนโยบายในการดูแลผู้เช่าแต่ละประเภท ดังนี้

ผู้เช่าที่เป็นหน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ ซึ่งตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ.2543 ได้กำหนดค่าเช่ากรณีหน่วยราชการเช่าไว้ที่ร้อยละ 2 ของราคาประเมินที่ดินทางราชการ โดยให้ทยอยปรับค่าเช่าแบบขั้นบันได เริ่มต้นที่ร้อยละ 0.2, 0.5, 1.0, 1.5 ไปจนถึงร้อยละ 2.0 แต่เพื่อแบ่งเบาภาระงบประมาณของรัฐ คณะกรรมการทรัพย์สินฯ จึงให้คงอัตราค่าเช่าที่ร้อยละ 1.5 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน

ผู้เช่าที่เป็นสมาคมหรือมูลนิธิสำนักงานทรัพย์สินฯ คิดค่าเช่าค่อนข้างต่ำเพื่อให้องค์กรเหล่านี้สามารถบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะ ตามวัตถุประสงค์

ผู้เช่าที่เป็นชุมชน ผู้เช่ารายย่อย เป็นกลุ่มผู้เช่าที่สำนักงานทรัพย์สินฯ กำหนดค่าเช่าต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับค่าเช่าในท้องตลาด การปรับเพิ่มค่าเช่าจะทำอย่างระมัดระวังคำนึงถึงความสามารถของผู้เช่าและมุ่งไปที่ ความพยายามลดความเหลื่อมล้ำในด้านค่าเช่าของแต่ละบริเวณอันสืบเนื่องมาจาก การดำเนินการในอดีต

ผู้เช่าหาประโยชน์เชิงพาณิชย์และธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น โรงแรมดุสิตธานี ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ เป็นต้น สำนักงานทรัพย์สินฯ จะคิด ค่าเช่าในอัตราใกล้เคียงราคาตลาด

3. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยว

สภาพพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยสภาพจะเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีความสำคัญ ลักษณะความเป็นเมืองจะเป็นพื้นที่เขตเมือง ดังนั้น บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษต่อการท่องเที่ยวจึงสามารถดำเนินการได้โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปกรรม การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา การพัฒนาการบริการท่องเที่ยว การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษควรจัดระบบบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดในกฎหมายจัดตั้ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มีการวางแผนพัฒนาโดยกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียงด้วย รวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายการบริการท่องเที่ยวให้เป็นระบบ หลากหลายรูปแบบ และครบวงจร

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษต่อการท่องเที่ยว ควรมีดังนี้

1. สำรวจ จัดทำข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพในพื้นที่ โดยประสานงานกับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. พัฒนา ปรับปรุง พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถาน โบราณวัตถุในเขตพื้นที่ให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว
3. ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ทางสื่อที่จัดหาได้ รวมทั้งปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายชื่อสถานที่ท่องเที่ยว ให้มีทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวก และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
4. ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน บริการ สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐาน รวมทั้งพัฒนาเมืองให้มีความน่าอยู่ สวยงาม

5. ประสานงานและแสวงหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยอาจจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยว

บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการท่องเที่ยว

สภาพพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมาก แล้วแต่ศักยภาพของแต่ละพื้นที่ ลักษณะความเป็นเมืองจะเป็นพื้นที่ชนบท หรือกึ่งเมืองกึ่งชนบท ดังนั้นบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการท่องเที่ยวจึงสามารถดำเนินการได้โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา เป็นต้น

องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดระเบียบบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดในกฎหมายจัดตั้ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่นๆ มีการวางแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล โดยกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียงด้วย เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการท่องเที่ยว ควรมีดังนี้

1. สำรวจ จัดทำข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพในพื้นที่ โดยประสานงานกับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียง
2. พัฒนา ปรับปรุง พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถาน โบราณวัตถุในเขตพื้นที่ให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว
3. ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ทางสื่อจัดหาได้ รวมทั้งปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายชื่อสถานที่ท่องเที่ยว ให้มีภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวก และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
4. ปรับปรุงบริการ สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐาน เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ ร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง บริการพาหนะ รับส่งนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

5. ประสานงานและแสวงหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยอาจจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวรวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1. การสำรวจ ค้นหาสถานที่และข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ของชุมชน รวบรวมข้อมูล เส้นทาง ประวัติ และความสำคัญของสถานที่เอาไว้ประชาสัมพันธ์ ถ้าแหล่งเดิมกำลังทรุดโทรม ก็ซ่อมแซมให้คงเดิม

2. ร่วมกันวางแผนพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนา และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือผนวกแผนดังกล่าวเข้าไว้ในแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้แผนพัฒนาในแต่ละสาขาของการพัฒนามีความเชื่อมโยงกัน และสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยว

3. จัดให้มีการดูแล รักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว วางระบบในการดูแลรักษาความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน และสุขอนามัยของที่พัก อาหาร และเครื่องดื่ม โดยการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่และถือปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติการส่งเสริมการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตรวจสอบบริการสาธารณะที่มีอยู่ว่าต้องสร้างใหม่ ปรับปรุง หรือเพิ่มบริการสาธารณะใหม่ ๆ ในชุมชน ทั้งเรื่องไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ระบบการจัดเก็บหรือกำจัดขยะ ระบบบำบัดน้ำเสีย การจัดเก็บผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ค่าผ่านทางเข้าชมในพิพิธภัณฑ์ หรือสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดทำของที่ระลึกชุมชน และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์นำเที่ยวประจำท้องถิ่น บริการที่พักอาศัยแก่นักท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายสินค้า เป็นต้น

5. การจัดทำโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการตลาดการท่องเที่ยว โดยเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวแก่สาธารณชนผ่านสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมายแผ่นพับ หอกระจายข่าว อินเทอร์เน็ตตำบล เป็นต้น

นอกจากนี้ควรมีแนวทางการดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

6. ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำแผนปฏิบัติการด้านส่งเสริมท่องเที่ยว และติดตามประเมินผล โดยมีแผนงาน โครงการที่สอดคล้อง กับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และสอดคล้องกับกลยุทธ์ศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ

7. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่โดยประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม

8. พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว โดยประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม

9. พัฒนาการบริการทางการท่องเที่ยว โดยประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง มีการสร้างเครือข่ายการบริการการท่องเที่ยว และให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม

10. พัฒนาการประกอบธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ โดยการสร้างเครือข่ายกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม

11. วางแผนหาแหล่งเงินทุนในการจัดทำงบประมาณในการพัฒนา โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าจะใช้งบประมาณจากหน่วยใด จะขอรับการสนับสนุนจากรัฐบาลหรือไม่

การประสานงาน และการเกี่ยวข้องเชื่อมโยงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบ นับว่ามีความสำคัญ และมีบทบาท อำนาจหน้าที่ ในด้านการส่งเสริม และการจัดการด้านการท่องเที่ยว การที่จะทำให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้บริหารท้องถิ่น และพนักงานส่วนท้องถิ่นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในแนวนโยบายของรัฐบาล กระทรวง กรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีการประสานงานแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลแบบบูรณาการ มีการประสานแผนพัฒนา ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ในพื้นที่ และมีการจัดทำบริการสาธารณะร่วมกัน โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1. การประสานงานจัดทำแผน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภทควรจะต้อง ประสานแผนพัฒนาร่วมกัน และมีการวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับนโยบาย รัฐบาล ยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลและยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทในพื้นที่จังหวัดนั้นๆ โดยการประสานแผนพัฒนาอาจมอบให้องค์การบริหารส่วน จังหวัด ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเป็นหน่วยดำเนินการและใช้โครงสร้างองค์กรประสาน แผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีการจัดโครงการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ

2. การจัดทำเครือข่ายศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการสร้างเครือข่ายศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นบนพื้นที่ใกล้เคียง หรือในพื้นที่จังหวัดเดียวกัน โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ระบบ อินเทอร์เน็ต ระบบดาวเทียม เป็นต้น

3. การสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียง ในพื้นที่จังหวัดคือ กลุ่มจังหวัดเดียวกันควรมีการสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยว และการบริการการท่องเที่ยวให้เป็นระบบครบวงจรเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

4. การจัดทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกัน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรแสวงหาแนวทางในการจัดทำบริการสาธารณะ การปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คุ่มค่า และลดความซ้ำซ้อน

โดยการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่กำลังเจริญเติบโต และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถทำรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศ นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดการสร้างงาน เป็นการกระจายรายได้จากส่วนกลางสู่ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก และสนับสนุนให้ชุมชนในท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความรู้ในการบริหารจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน ภายใต้การประสานการดำเนินงานโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภทในพื้นที่

4. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน

หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2554) (อ้างถึงใน ดวงรัตน์ แดงทอง, 2555, หน้า 12) ได้ระบุหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาว่ามีหลักการดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ
2. ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4. ยกย่องคุณภาพชีวิต
5. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

9. เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น

10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism : CBT) มีอยู่ 4 ด้าน ดังนี้ (พจนา สวนศรี, 2546, หน้า 15)

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ด้านองค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้ให้ความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3. ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการบริหารงานใด ๆ จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานหรือองค์กรนั้น ๆ โดยต้องแท้ เช่นเดียวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งควรศึกษาหาความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องได้แก่

1. การวางแผน เป็นการวางแผนทางเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจจะแบ่งเป็นส่วนของการเตรียมความพร้อมของชุมชนและการเตรียมความพร้อมด้านการตลาด แล้วดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการและแผนติดตามประเมินผล อย่างไรก็ตามก่อนการวางแผนควรต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนก่อน

2. การบริหารจัดการองค์กร ซึ่งควรมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนรวมทั้งฝ่ายปกครอง และหน่วยงานอื่น ๆ ที่สามารถช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินการได้ในระยะยาวด้วย แต่ชุมชนควรเป็นบุคคลที่สำคัญที่จะกำหนดรูปแบบ และวิธีการดำเนินการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

3. การจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว หากมีความชัดเจนเกี่ยวกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งศักยภาพของบุคลากรแล้ว ก็จะสามารถกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวได้ ซึ่งควรมีความสอดคล้องกับความพร้อมหรือศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก

4. การสื่อความหมาย หากมีการเตรียมความพร้อม ด้านแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการอย่างลงตัวแล้ว ไม่ทำการติดต่อประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้ ได้เข้าใจ และไม่กระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยวแล้ว การจัดการการท่องเที่ยวคงจะไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นการแสวงหาข้อมูลทิศทาง เส้นทางการคมนาคม การประสานงานเครือข่าย และประชาสัมพันธ์รวมทั้งความสามารถของบุคลากรในชุมชนที่จะบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

5. การตลาด การบริหารการท่องเที่ยวโดยชุมชนในปัจจุบันจำเป็นต้องเป็นการเรียนรู้และความเข้าใจกลไกการตลาด พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. การจัดการท่องเที่ยวนำร่อง เป็นการทดสอบความพร้อมของชุมชน อาจทำโดยการเชิญกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในกิจการท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน และแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อให้ชุมชนได้ปรับปรุงก่อนเปิดการท่องเที่ยวจริง

7. การติดตามและประเมินผล เป็นการติดตามและประเมินผลทั้งในระดับกิจกรรมและภาพรวมด้วย เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความเป็นธรรมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

รูปแบบการท่องเที่ยว

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ราไฟพรรณ แก้วสุริยะ (2545) (อ้างถึงใน กรวรรณ สังขกร, 2556, หน้า 25) กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

1.1 เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (รับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว + นักท่องเที่ยว)

1.2 เที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์ มีเอกลักษณ์พิเศษ หรืออาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ในธรรมชาติแห่งนั้น

1.3 มีการจัดการสิ่งแวดล้อม ศึกษา และรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ

1.4 มีการจัดการร่วมกันกับประชาชนในท้องถิ่น (องค์กรชุมชน + หน่วยงานราชการ + ผู้ประกอบการ + บริษัทนำเที่ยว) โดยร่วมรับผลประโยชน์อย่างเสมอภาค

1.5 เป็นการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชนกับพหุภาคี โดยมีนโยบาย แผนงาน แผนปฏิบัติการทั้งระยะสั้นและระยะยาว

1.6 มีนักสื่อความหมายหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำชม

1.7 นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลิน ประทับใจ ปลอดภัย และได้รับความรู้กับประสบการณ์เพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ไปเที่ยว

1.8 เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญคือ ระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์มีเอกลักษณ์ ได้รับการอนุรักษ์และดูแลรักษาจากชุมชนบริเวณใกล้เคียงเป็นอย่างดี คนในชุมชนเข้าใจความหมายความสำคัญและสามารถอธิบายถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและรับผิดชอบในสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ทั้งนี้การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจ และก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า ศึกษาธรรมชาติโดยในแต่ละชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมักจะมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ไว้บริการให้กับนักท่องเที่ยว โดยบางแห่งอาจมีเส้นทางเดินป่ามากกว่า 1 เส้นทาง การเรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ ด้วยคำแนะนำของไกด์หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การศึกษาความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุ์ไม้เฉพาะท้องถิ่น หรือพันธุ์ไม้หายาก การศึกษาความรู้เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์ป่า แหล่งที่อยู่ แหล่งหากิน ตลอดจนวิถีชีวิตของสัตว์ป่า การศึกษาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในท้องถิ่นสรรพคุณทางยา และการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้าน ด้วยการพักร่วมกับชาวบ้านแบบโฮมสเตย์

2. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro - tourism)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวนาชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้มาทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้ ได้ประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2560, เว็บไซต์)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่

2.1 การทำนา (Rice cultivation) อาทิ การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑ์ข้าว ความรู้เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่าง ๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว วัฒนธรรมการกินข้าวไทย เป็นต้น

2.2 การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting flowers) การทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกขายทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด ไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่นาตะวันออก

2.3 การทำสวนผลไม้ (Horticulture) การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำวนเกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนผสม รวมถึงการทำสวนยางพารา สวนไข่ สวนปาล์มน้ำมัน

2.4 การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภท รวมถึงการทำไร่ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพดข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย เป็นต้น

2.5 การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหารเสริม พืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องคั้น เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย

2.6 การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชนิด อาทิ การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มปลา การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะไคร้ ฟาร์มจระเข้ บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์มกวาง ฟาร์มนกกระเจือก รวมถึงสวนงูของสภากาชาดไทยด้วย

2.7 งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ (Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผลทางการเกษตรเมื่อฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกสู่ก อาทิมหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ เทศกาลลำไย เทศกาลกินปลา เป็นต้น (อดิเทพ เลขยัน, 2552, เว็บไซต์)

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Culture tourism)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความหมายในลักษณะของการท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท (Rural tourism) ดังนี้ (กรวรรณ สังขกร, 2556, หน้า 18)

3.1 การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ในรอบปี ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น และได้สัมผัสสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญในท้องถิ่น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี ตัวอย่างเช่น การเที่ยวชมงานประเพณีวันลอยกระทง เช่น งานประเพณียี่เป็ง จังหวัดเชียงใหม่ งานลอยกระทง จังหวัดสุโขทัย การเที่ยวชมงานประเพณีปีใหม่ของภาคเหนือและ

ภาคอื่น ๆ ซึ่งจัดขึ้นในช่วงวันสงกรานต์ของทุกปี การเที่ยวชมเทศกาลและประเพณีของชนเผ่าต่าง ๆ เช่น ประเพณี ปีใหม่ของชนเผ่าม้ง ชนเผ่าอาข่าชาวมอญในภาคกลาง และการเที่ยวชมงานประเพณีบุญบั้งไฟของภาคอีสาน เป็นต้น

3.2 การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท (Rural tourism) เช่น การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์โดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้รับความรู้ ภูมิปัญญา ธรรมชาติและภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

มีองค์ประกอบของการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท ได้แก่

1. เป็นหมู่บ้านในชนบทที่น่าสนใจ มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น หมู่บ้านทำร่ม หมู่บ้านจักสาน หมู่บ้านทอผ้า หมู่บ้านทำเครื่องปั้นดินเผา
2. เป็นหมู่บ้านที่พร้อมรับบริการการท่องเที่ยวโดยประชาชนในหมู่บ้านร่วมกับพหุภาคี จัดตั้งอำนวยการความสะดวกในการท่องเที่ยว และได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาค
3. มีการจัดการที่ร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบทั้งแผนระยะสั้น ระยะยาว
4. เป็นการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น
5. มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย สามารถบริการนักท่องเที่ยวให้เที่ยวชมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีมีคุณค่าท้องถิ่นหรือนักสื่อความหมายนำชม
6. นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลิน ความปลอดภัย ความรู้ และประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้น
7. เป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท เช่น การท่องเที่ยวในหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กลางหลวง เป็นต้น การท่องเที่ยวหมู่บ้านหัตถกรรม เช่น ชุมชนทำร่มบ้านสันตติ์เปา อำเภอสันกำแพง ชุมชนแกะสลักบ้านถาวย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น และการท่องเที่ยวพักกับชาวบ้านแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตที่แท้จริงของ

ชาวบ้าน ปัจจุบันที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมักจะจัดให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวด้วย เช่น โฮมสเตย์ที่บ้านแม่กำปอง เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism)

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึง การไปเยี่ยมชมยังสถานที่ท่องเที่ยวที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โดยได้รับความรู้และความเข้าใจต่อคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ อีกทั้งยังตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของประวัติศาสตร์ มีจิตสำนึกที่ดี ในการรักษามรดกอันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรม โดยที่คนในชุมชนนั้น ๆ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว (มหาวิทยาลัยบูรพา, 2554, หน้า 36)

องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่

- 4.1 การดำเนินการโดยคำนึงถึงศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว
- 4.2 การดำเนินการโดยคำนึงถึงศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว
- 4.3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ที่ต้องมีการจัดการด้านการอนุรักษ์ ด้านการบริหารจัดการ
- 4.4 การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก การเปิดโอกาสและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งการกระจายรายได้สู่ชุมชน

รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น การจัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ ชมซากอารยธรรมโบราณสถานต่าง ๆ อนุสาวรีย์/ อนุสรณ์สถาน สิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เช่น การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ที่เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ ข้อมูล รูปแบบการจำลองวิถีชีวิตในอดีตของชุมชน เช่น การเที่ยวชมซุ้มเดินศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตชนเผ่า บ้านจะแล อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย ซึ่งภายในประกอบด้วยซุ้มศิลปะและภาพถ่ายซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชนเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น การเที่ยวชมเมืองโบราณหรือบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น เมืองโบราณเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีการขุดพบเตาโบราณแบบเวียงกาหลง การท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เช่น พิพิธภัณฑ์แห่งชาติอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และการท่องเที่ยวชมวัดอารามต่าง ๆ เช่น วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism)

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ/หรือการบำบัด

รักษาฟื้นฟูสุขภาพ เช่น การรับคำปรึกษาแนะนำด้านสุขภาพ การออกกำลังกายอย่างถูกวิธี การนวด/อบ/ประคบสมุนไพร การฝึกปฏิบัติสมาธิ ตลอดจน การตรวจร่างกาย การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกต่อการส่งเสริมและรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ ในประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีรูปแบบการจัดโปรแกรมการทัวร์ที่มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่แตกต่างหลากหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

5.1 ทัวร์แพทย์แผนไทย เยี่ยมชมวัดโพธิ์ที่มีประวัติความเป็นมาที่มีชื่อเสียงเก่าแก่ ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย รับฟังการบรรยายสรุปและชมการสาธิตการนวดไทยแผนโบราณเพื่อการรักษาโรคและการส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติวิธีการนวดไทยแผนโบราณจากผู้ที่มีความสามารถเปรียบเทียบวิธีการนวดแผนโบราณของประเทศไทยกับการนวดของประเทศอื่น ๆ ของโลก

5.2 ทัวร์อาหารสมุนไพร เยี่ยมชมศูนย์เกษตรสมุนไพร สวนพฤกษศาสตร์สมุนไพร และศึกษาเรียนรู้ความหัตถกรรมแห่งภูมิปัญญาไทยที่สร้างสรรค์โรงวัฒนธรรมทางด้านอาหารสมุนไพร ไร่พืชที่มีเคลอร์ดำและเครื่องคั่วสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ การนวดแพทย์แผนไทยและอบสมุนไพรเพื่อบำบัดรักษาโรคและบำรุงรักษาสุขภาพ รวมทั้งการฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสนา / ฝึกโยคะ / ฝึกกายบริหารท่าฤๅษีคัตถุน และชมการสาธิตกระบวนการผลิตอาหารและเครื่องคั่วสมุนไพร

5.3 ทัวร์สมุนไพรชนบท เยี่ยมชมทัศนศึกษาการปฏิบัติงานของกลุ่มชมรม สมาคม และผู้สนใจสมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชนบทต่างจังหวัดที่ยังอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและหมอพื้นบ้าน โดยจัดให้มีการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรในสถานที่จริงและรับฟังการบรรยายสรรพคุณ รวมทั้งการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับหมอพื้นบ้านและชาวบ้านสมาชิกกลุ่มชมรมหรือสมาคมสมุนไพร

5.4 ทัวร์เกษตรธรรมชาติ เยี่ยมชมแหล่งการทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริและการเรียนรู้ปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ ด้วยการฝึกฝนวิธีการปลูกผักพื้นบ้านสำหรับบริโภคได้เอง การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยในการทำเกษตรยั่งยืนแผนใหม่ ไร่ญี่ปุ่น ไร่ชาฆ่าแมลง โดยมีการทัศนศึกษาและพบปะสนทนาและพูดคุยกับนักวิชาการพื้นบ้านเกษตรกรรมไทย

5.5 ทัวร์น้ำพุร้อนและอาบแร่ เยี่ยมชมทัศนศึกษาแหล่งน้ำพุร้อนและบ่อน้ำแร่ ที่มีอยู่ในหลายจังหวัดทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย และพักใน โรงแรมและรีสอร์ทที่ตั้งอยู่ในหรือใกล้

สถานที่ให้บริการอาบน้ำแร่เพื่อบำบัดสุขภาพ โดยมีการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจไปในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงามในจังหวัดอันเป็นที่ตั้งของน้ำพุร้อนและบ่อน้ำแร่

5.6 ทิวทัศน์ธรรมชาติและบ่อน้ำพุร้อน เยี่ยมชมวัดป่ากลางธรรมชาติอันสวยงามสดชื่นและสงบสุข ทำการฝึกปฏิบัติแนวสมาธิพุทธศาสน์เพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของจิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ร่มรื่นงดงาม หรือนั่งวิปัสสนาบ่อน้ำพุร้อนขึ้นสูงในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ในวัดป่าธรรมชาติ โดยมีการให้คำปรึกษาแนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการคลายเครียดในชีวิตประจำวัน รวมทั้งศึกษาเรียนรู้ปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณตะวันออก

5.7 ทิวทัศน์ธรรมชาติและแหล่งธรรมชาติ เยี่ยมชมแหล่งธรรมชาติและเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพที่สวยงาม โดยการเดินป่าสมุนไพรหรือขี่จักรยานเสือภูเขาชมธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพในอุทยานแห่งชาติและป่าธรรมชาติ รวมทั้งกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอย่างหลากหลายในสถานที่พักผ่อนประเภทโรงแรมและรีสอร์ทที่มีสถานบริการส่งเสริมสุขภาพแบบสปาให้เลือกใช้บริการได้

6. การจัดการท่องเที่ยวสีเขียว (7 Greens)

แนวคิด 7 Greens สำหรับอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว หรือ 7 Greens concept เป็นแนวคิดที่สื่อถึงการท่องเที่ยวที่ใส่ใจหรือเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มุ่งเน้นให้เกิดการดำเนินงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยให้สอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขององค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) และสอดคล้องกับนโยบายที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้น Greens tourism ให้มีความตระหนักและสนับสนุนกิจกรรมด้านการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม ประกอบกับแนวโน้มโลกที่นักท่องเที่ยวหันมาให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับสถานะวิกฤติ “โลกร้อน” จึงได้มีการกำหนดแนวทางและข้อปฏิบัติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและลดภาวะโลกร้อน เพื่อมุ่งสู่มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตามกรอบ แนวคิด 7 Greens ได้แก่ (ถ้ายอง ปลั่งกลาง และอัจฉรา หล่อตระกูล, 2553, หน้า 32-33)

6.1 Green heart : หัวใจสีเขียว ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีทัศนคติ ความรู้สึกรักหวงแหน การรับรู้และตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและภัยคุกคามจากภาวะโลกร้อนที่มีต่อการท่องเที่ยว พร้อมมีการปฏิบัติเพื่อป้องกันรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ด้วยความรู้ ความเข้าใจ และวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม

6.2 Green logistics : รูปแบบการเดินทางสีเขียว วิธีการเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม หมายความว่า วิธีการเดินทาง และรูปแบบการให้บริการในระบบการคมนาคม หรือการขนส่งทางการท่องเที่ยวจากแหล่งพำนักอาศัยไปยังแหล่งท่องเที่ยว ต้องเน้นการ

ประหยัดพลังงาน การใช้พลังงานทดแทน การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น ไร่รูด หรือ เรือพลังงานแสงอาทิตย์ ใช้ระบบขนส่งมวลชนอย่างคุ้มค่า จี้อักรยาน เพื่อชมทิวทัศน์รอบเมืองแทนการขับรถ

6.3 Green attraction : แหล่งท่องเที่ยวสีเขียว แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการบริหารจัดการตามกรอบนโยบาย และการดำเนินงานในทิศทางของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ความระมัดระวังหรือปณิธาน (Commitment) อย่างชัดเจนในการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมและช่วยลดก๊าซเรือนกระจกอย่างถูกวิธี

6.4 Green community : ชุมชนสีเขียว แหล่งท่องเที่ยวชุมชนทั้งในเมืองและชนบทที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือชุมชนท่องเที่ยว หรือการท่องเที่ยวในชุมชนที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม

6.5 Green activity : กิจกรรมสีเขียว กิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องกลมกลืนกับคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินหรือสนุกสนานให้โอกาสในการเรียนรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว โดยส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

6.6 Green service : การบริการสีเขียว รูปแบบการให้บริการของธุรกิจท่องเที่ยวแขนงต่าง ๆ ที่สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวด้วยมาตรฐานคุณภาพที่ดี ควบคู่ไปกับปณิธานและการดำเนินการรักษาสิ่งแวดล้อม พร้อมช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการให้บริการต่าง ๆ

6.7 Green plus : ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การแสดงออกของบุคคลกลุ่มบุคคลและองค์กรในการสนับสนุนร่างกาย หรือสติปัญญาหรือบริจาคทุนทรัพย์ เพื่อร่วมมือดำเนินการในการปกป้องรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรมที่ช่วยลดภัยคุกคามอันเกิดจากภาวะโลกร้อน

การแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยว (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, 2553, หน้า 25) ได้จำแนกรูปแบบของการท่องเที่ยวเป็น 10 ประเภทดังต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature tourism)
2. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural tourism) มักเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นทำกิจกรรมเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนท้องถิ่น
3. การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นทำกิจกรรมเพื่อสุขภาพ เช่น สปา

4. การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับมนุษยชาติ (Ethnic tourism) อาทิเช่นการเดินทางเข้าไปศึกษาอารยธรรมและวัฒนธรรมประเพณีของชนกลุ่มน้อย

5. การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious tourism) มีเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ไปร่วมพิธีอัชฎ เมืองเมกกะ

6. การท่องเที่ยวเชิงสันทนาการ (Recreation tourism) การท่องเที่ยวที่เน้นการทำกิจกรรม เช่น การออกค่ายอาสา

7. การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติการ (Active tourism) เน้นการทำกิจกรรมปฏิบัติการในช่วงระหว่างที่ไปเที่ยว เช่น สำนวณทางด้านธรณีวิทยา เรียนรู้เกี่ยวกับบรรพบุรุษของมนุษยชาติ

8. การท่องเที่ยวเชิงสังคม (Social tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ทำให้มีการรู้จักผู้คนและเน้นการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เช่น การจัดการท่องเที่ยวไปเป็นหมู่คณะโดยที่แต่ละคนไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

9. การท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Specialized tourism) เป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์และความสนใจเดียวกัน อาทิเช่น กลุ่มอาจารย์เดินทางไปทัศนศึกษาดูงานต่างประเทศ

10. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport tourism) เป็นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ทางกีฬาโดยเฉพาะ เช่น เล่นกอล์ฟ สกี หรือ กีฬาทางน้ำ เป็นต้น

วันทนา เนาว์วัน และลำยอง ปลั่งกลาง (2556, หน้า 32) ได้นำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวไว้ว่ามี 3 รูปแบบหลัก และแยกย่อย แต่ละรูปแบบดังนี้

1. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based tourism) ประกอบด้วย

1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine ecotourism) หมายถึงการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติทางทะเลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทางทะเล โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

1.3 การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์โพรง ถ้ำน้ำลอด ถ้ำหินงอกหินย้อย เพื่อดูความงามของภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศึกษาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ต่าง ๆ

และฟอสซิล ได้ความรู้ได้มีประสบการณ์ใหม่ บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

1.4 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรมสวนเกษตร สวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

1.5 การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการไปชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น สุริยุปราคา ฝนดาวตก จันทรุปราคา และการดูดาวจักราศีที่ปรากฏในท้องฟ้าแต่ละเดือน เพื่อการเรียนรู้ระบบสุริยจักรวาล มีความรู้ความประทับใจ ความทรงจำและประสบการณ์เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) ประกอบด้วย

2.1 การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า ของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2.2 การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

2.3 การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural tourism /village tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

3. รูปแบบการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special interest tourism) ประกอบด้วย

3.1 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมเพื่อการพักผ่อนและเรียนรู้วิธีการรักษาสุขภาพกายใจได้รับความเพลิดเพลิน และสุนทรียภาพ มีความรู้ต่อการรักษาคุณค่า และคุณภาพชีวิตที่ดี มีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อนึ่ง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนี้บางแห่งอาจจัดรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพและความงาม (Health beauty and spa)

3.2 การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หาความรู้ สัจธรรมแห่งชีวิตมีการฝึกทำสมาธิเพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมุ่งการเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย เช่น การทำอาหารไทย การนวดแผนไทย รำไทย มวยไทย การช่างและงานศิลปหัตถกรรมไทย รวมถึงการบังคับช้างและเป็นควาญช้าง เป็นต้น

3.3 การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (Ethnic tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมของชาวบ้านวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านผู้ไทย หมู่บ้านชาวกูย หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ เป็นต้น เพื่อมีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นมีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.4 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาตามความถนัดความสนใจ ในประเภทกีฬา เช่น กอล์ฟ ดำน้ำ ตกปลา สนุกเกอร์ กระดานโต้คลื่น สกีนํ้า เป็นต้น ให้ได้รับความเพลิดเพลินความสนุกสนานตื่นเต้น ได้รับประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสีงแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

3.5 การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure travel) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ ที่นักท่องเที่ยวเขาไปเที่ยวแล้วได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หวาดเสียว ผจญภัย มีความทรงจำ ความปลอดภัย และได้ประสบการณ์ใหม่

3.6 การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์และฟาร์มสเตย์ (Home stay & farm stay) หมายถึง นักท่องเที่ยวกลุ่มที่ต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับครอบครัวในท้องถิ่นที่ไปเยือนเพื่อการเรียนรู้ภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้รับประสบการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้น โดยมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นที่ยั่งยืน

3.7 การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Long stay) หมายถึง กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในบ้านปลายหลังเกษียณอายุจากการทำงานที่ต้องการมาใช้ชีวิตต่างแดนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มปัจจัยที่ห้าของชีวิตคือการท่องเที่ยว โดยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเฉลี่ย 3 - 4 ครั้งต่อปี คราวละนาน ๆ อย่างน้อย 1 เดือน

3.8 การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive travel) หมายถึง การจูงใจให้แก่อำนาจของกลุ่มลูกค้าของบริษัทที่ประสบความสำเร็จ (มีความเป็นเลิศ) ในการขายสินค้าชิ้นนั้น ๆ ตามเป้าหมายหรือเกินเป้าหมาย เช่น กลุ่มผู้แทนบริษัทจำหน่ายรถยนต์ ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ผู้แทนบริษัทจำหน่ายเครื่องสำอาง จากภูมิภาคหรือจังหวัดต่าง ๆ ที่สามารถขายสินค้าประเภทนั้นได้มากตามที่บริษัทผู้แทนจำหน่ายในประเทศตั้งเป้าหมายไว้เป็นการให้รางวัลและจูงใจให้เดินทาง โดยออกค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าพักรับและค่าอาหารระหว่างการเดินทางให้กับผู้ร่วมเดินทาง เป็นการจูงใจการพักรับตั้งแต่ 2 - 7 วัน เป็นรายการนำเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ อาจเป็นรายการนำเที่ยวแบบผสมผสาน หรือรายการนำเที่ยวในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

3.9 การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE หมายถึง Meeting, incentive, conference, exhibition) เป็นการจูงใจให้แก่อำนาจของลูกค้าของผู้ที่จัดประชุม มีรายการจูงใจก่อนการประชุม (Pre-tour) และการจูงใจการนำเที่ยวหลังการประชุม (Post-tour) โดยการจูงใจการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อบริการให้กับผู้เข้าร่วมประชุมโดยตรง หรือสำหรับผู้ร่วมเดินทางกับผู้ประชุม (สามีหรือภรรยา) อาจเป็นรายการท่องเที่ยววันเดียว หรือรายการเที่ยวพักรับ 2 - 4 วัน โดยคิดราคาแบบเหมารวมค่าอาหารและบริการท่องเที่ยว

3.10 การท่องเที่ยวแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้จัดการการท่องเที่ยวจัดสรรรูปแบบการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นำมาจูงใจการนำเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความแตกต่างระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวในระยะยาวนานตั้งแต่ 2 - 7 วันหรือมากกว่านั้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตร (Eco-agro tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและประวัติศาสตร์ (Agro-historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (Eco-adventure travel) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาและประวัติศาสตร์ (Geo- historical tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวัฒนธรรม (Agro-cultural tourism) เป็นต้น

ผลกระทบของการท่องเที่ยว

ฐิติ ฐาติ (2544, หน้า 21) ได้กล่าวถึง ผลกระทบจากการท่องเที่ยวว่ามีผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อมดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ (Economic impact) เนื่องจากการบริการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวจะมีผลประโยชน์หรือรายรับจากการท่องเที่ยวด้วยเสมอ ดังนั้นย่อมส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชาชน ต่อหน่วยธุรกิจและหน่วยงานของรัฐบาลในท้องถิ่น ในรูปแบบของภาษีอากร และขณะเดียวกันรายได้ที่ท้องถิ่นได้รับจะถูกเคลื่อนย้ายออกจากท้องถิ่น สู่อื่นประเทศ หรือสู่ท้องถิ่นอื่น ๆ โดยการสั่งซื้อสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และยังมีผลกระทบทางอ้อมสู่หน่วยธุรกิจครัวเรือน หรือภาครัฐบาล ในรูปแบบของค่าจ้าง การออม การลงทุน รวมถึงการสร้างปัจจัยพื้นฐานในด้านการผลิต ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง โดยสรุปมีลักษณะของผลกระทบทางเศรษฐกิจ ได้แก่

1.1 ผลต่อการลงทุน จะมีการลงทุนเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ แม้ว่าในแหล่งท่องเที่ยวจะมีทรัพยากรหรือมีทุนทางธรรมชาติอยู่แล้วระดับหนึ่งก็ตาม ยังไม่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้ ดังนั้นต้องมีปัจจัยพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย ส่วนรายได้จากการท่องเที่ยว ต้องนำไปลงทุนเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น ภาคนอกชนลงทุนสร้างที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้า สถานบันเทิง ภาครัฐลงทุน สร้างถนน สนามบิน ท่าเรือ การสื่อสาร การไฟฟ้า ประมง การกำจัดขยะ ที่เกิดจากแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งการลงทุนดังกล่าว จะเกิดประโยชน์โดยตรงต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวและต่อบุคคลในท้องถิ่น เกิดการพัฒนากระบวนเศรษฐกิจ และมาตรฐานต่าง ของชีวิตให้ดีขึ้น

1.2 ผลตอบแทนทางด้านการท่องเที่ยว ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้ลงทุนทางด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะการท่องเที่ยวให้ผลตอบแทนในการลงทุนสูง ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่ไม่สูญสลายโดยง่ายเป็นสินค้าที่บริโภคแล้วไม่สามารถนำติดตัวไปได้ เมื่อเยี่ยมชม ทรัพยากรการท่องเที่ยวก็ยังคงอยู่ เสื่อมสลายน้อย บุรณะได้ จึงมีการลงทุนด้านการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องตลอดมา รายได้หรือผลตอบแทนที่ได้รับสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และองค์ประกอบอื่น ๆ ได้ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้พบกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมใหม่ๆที่ดี และแตกต่างจากเดิม มีสิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย ซึ่งจะทำให้ นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการในด้านการลงทุน และผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวม

1.3 เกิดการหมุนเวียนของรายได้เป็นทวี เนื่องจากรายได้จากการท่องเที่ยวจะถูกใช้จ่ายไหลเวียนกลับเข้าสู่วงจรของระบบเศรษฐกิจอีกหลายรอบ ก่อให้เกิดการบริโภค การผลิต การ

ลงทุน อย่างต่อเนื่องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น รายได้จากเจ้าของที่พักใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ซื้อมือถือคันอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจ ทำให้รายได้โดยรวมขยายตัวเป็นทวีหรือทวีคูณตามขนาดของการใช้จ่ายดังกล่าว

1.4 ผลต่อการจ้างแรงงาน ในกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องใช้แรงงานบริการนักท่องเที่ยวและบริการอื่น ๆ จำนวนมาก เนื่องจากการบริการไม่มีตัวตน ไม่มีมาตรวัดที่แน่นอนผู้ให้บริการผู้ประกอบการต้องพัฒนาบริการอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดความพอใจแก่นักท่องเที่ยวที่มีอุปนิสัยแตกต่างกัน งานบริการจึงต้องการจ้างแรงงานในปริมาณมากดังกล่าว รวมทั้งต้องมีการพัฒนาคุณภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.5 เกิดการกระจายรายได้ เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดการจ้างงานหลายชนิด ทั้งการจ้างงานทางตรง และทางอ้อม ทางตรงคือการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับที่พัก อาหาร การนำเที่ยว การขนส่ง การซื้อของที่ระลึก เป็นต้น ส่วนทางอ้อมคือผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเช่น การเกษตร อุตสาหกรรมอื่น ๆ หรือพาณิชยกรรม เป็นต้น

2. ผลกระทบด้านสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural impact) การท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการเดินทาง การติดต่อสัมพันธ์กับประชาชนในเขตพื้นที่ในสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน จึงมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างในวัฒนธรรม เชื้อชาติ การดำรงชีวิต ภาษา ระเบียบฐานะความเป็นอยู่ พฤติกรรมของคนแต่ละท้องถิ่น ที่มีความต้องการ มีความขัดแย้ง มีความคล้ายคลึงกัน จึงย่อมเกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งทางบวกทางลบ เช่น

2.1 การเผยแพร่วัฒนธรรมและการยอมรับวัฒนธรรม โดยการแผ่ขยายวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง และการที่วัฒนธรรมแข็งแกร่งกว่า เผยแพร่เข้าสู่วัฒนธรรมอ่อนกว่า เกิดการยอมรับเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ การท่องเที่ยวทำให้เกิดการพบกันระหว่างวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวอาจยอมรับวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น หรือชื่นชอบในศิลปวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสัมผัสได้ ผ่านของที่ระลึก ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น การบริการที่ทำให้ความพอใจแก่นักท่องเที่ยวบางครั้งเป็นการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

2.2 การต่อต้านวัฒนธรรม บางโอกาสมีการต่อต้านวัฒนธรรมที่เกิดจากนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่กระทบต่อจารีตประเพณี ความเชื่อ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และก่อให้เกิดความขัดแย้งตามมา บางครั้งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในท้องถิ่นด้วยกันเอง ที่เกิดจากการได้รับผลประโยชน์ไม่เป็นที่พึงพอใจ หรือเสียประโยชน์ ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมตามมาได้

2.3 การซื้อขายวัฒนธรรม เช่น ศิลปะต่างๆ ประติมากรรม สถาปัตยกรรม จารีตประเพณี พิธีกรรม เรื่องราวทางศาสนาของท้องถิ่น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่มีความสนใจอาจเกิดการ

ซื้อขายวัฒนธรรมเกิดขึ้น โดยคนในท้องถิ่นที่เป็นผู้ให้บริการ โดยทั่วไปมักพบเห็นบ่อย ๆ คือ การผลิตของที่ระลึกที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว หรือให้บริการสถานที่จัดพิธีต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวสนใจ เช่น จัดงานแต่งงานหรือจัดการแสดงให้ชม เป็นต้น

2.4 การอนุรักษ์วัฒนธรรม จารีตประเพณี งานศิลปะดั้งเดิมที่มีการสูญหายไปหรือหมดไปแล้ว อาจมีการพยายามอนุรักษ์โดยจัดหาหรือทำขึ้นมาแทนของเดิม รูปแบบดั้งเดิมหรือเลียนแบบวัตถุศิลปกรรมชาติที่สูญพันธุ์ไปแล้ว หรือมีการฟื้นฟูศิลปหัตถกรรม รวมทั้งวัฒนธรรมในลักษณะอื่น ๆ อย่างในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดเจนคือ การฟื้นฟูตลาดโบราณที่เคยรุ่งเรืองในอดีตแต่กลับเลือนหายไปให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง หรือประเพณีที่ปัจจุบันให้ความสนใจน้อยลงให้กลับมาอีกครั้งอีกครั้ง เช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษาทางน้ำที่คลองลาดชะโด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental impact) สิ่งแวดล้อมในการท่องเที่ยวมีทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นองค์ประกอบสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสกับแหล่งท่องเที่ยว การเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 2 ประการ คือ

3.1 ความกลมกลืน ความกลมกลืนเกิดขึ้นเมื่อการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเกื้อกูลอำนวยความสะดวกซึ่งกันและกัน และจะก่อให้เกิดผลดีต่อเมื่อมีการวางแผนการท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง โดยคำนึงถึงผลกระทบทุก ๆ ด้าน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และสิ่งแวดล้อมไม่ควรถูกทำลายจนไม่สามารถบำรุงรักษาให้กลับสภาพเดิมได้ การวางแผนที่ดีจึงควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ โดยการอนุรักษ์การใช้ทรัพยากรให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่คนส่วนมากที่สุด และสิ้นเปลืองน้อยที่สุดและมีความรับผิดชอบต่อลูกหลานไป นอกจากนี้หากพิจารณาในด้านสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยว ควรสร้างให้กลมกลืนกับธรรมชาติในสถานที่นั้น ๆ เช่น บ้านพักโฮมสเตย์ในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและอ่างทอง ที่บ้านเรือนตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา จะเน้นที่พ้อมีลักษณะเป็นเรือที่เรียกว่า “เรือสเตย์” ที่กลมกลืนกับสายน้ำที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำภาคกลาง เป็นต้น

3.2 ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการท่องเที่ยว หรือระหว่างสิ่งแวดล้อมกับนักท่องเที่ยว เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจโดยมีสาเหตุมาจากปริมาณนักท่องเที่ยวมากเกินไป ขาดความระมัดระวัง ไม่เคารพกฎระเบียบของการท่องเที่ยว เช่น การดำน้ำดูปะการังไปทำลายปะการังเสียหาย การทัวร์ป่า ไปรบกวนสัตว์ป่าทำให้สัตว์ป่าหลบหนีไปเขตอื่น หรือการล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์ เป็นต้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินงานที่จะให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว รักษาทรัพยากรให้คงความดึงดูดใจ และพัฒนาให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบริการการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2552, หน้า 2-12) จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีผู้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

สมชาย สนั่นเมือง (2540) (อ้างถึงใน ธนดล สุวรรณนิกะ, 2556, หน้า 14) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งมีปัจจัยหลักสำหรับการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนนั้น จะต้องมีการกระบวนการและองค์ประกอบหลักที่สำคัญประกอบด้วย

1. แหล่งท่องเที่ยวต้องมีการพิจารณาทั้งในเรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน ความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น ความพร้อมในเรื่องการบริหารจัดการ ซึ่งหากในปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวไม่พร้อมก็ยังไม่ควรเปิดให้ผู้คนเข้ามาเที่ยว ซึ่งทำให้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวยังคงอยู่ตลอดไป

2. การบริการทางการท่องเที่ยว ในส่วนของการบริการทางการท่องเที่ยวสามารถพิจารณาได้ 2 ส่วน คือ ส่วนของการกำกับดูแลได้แก่ ภาครัฐ และส่วนของการดำเนินงาน ได้แก่ ภาคเอกชน ซึ่งการดำเนินงานของภาคเอกชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะประกอบด้วย บริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ ธุรกิจที่พัก ภัตตาคารร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก การขนส่ง สำหรับในส่วนของการกำกับดูแลภาครัฐจะมีหน้าที่กำกับดูแลตามกฎหมายระเบียบที่ระบุอยู่ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ และการกำกับดูแลในส่วนนี้ยังหมายถึง การประสานงานทำความเข้าใจ และการกำกับให้เติบโตของภาคบริการทางการท่องเที่ยวในทิศทางที่เหมาะสม

3. การตลาดในส่วนของการตลาด จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องการจัดวาง สินค้า เพราะการตลาดเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงให้ผู้ซื้อ (นักท่องเที่ยว) มาซื้อสินค้านั้น ในเชิงของการตลาดจะต้องมีการทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่ามีสินค้าทางการท่องเที่ยวคืออะไร และควร เลือกลุ่มผู้ซื้ออย่างไร

สมพุทธ ธุระเจน (2550, หน้า 19) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศปัจจุบัน ได้กำหนดขั้นตอนขอบเขต และรายละเอียด ในการวางแผนทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ไว้ดังต่อไปนี้

1. สำรวจเบื้องต้น (Preliminary survey) เป็นการเข้าไปศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะประเด็นที่สำคัญ หรือปัญหาที่เด่นชัดเป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานอย่างกว้าง ๆ มุ่งในการที่จะ

แก้ปัญหาเฉพาะหน้า หรือการพัฒนาขนาดเล็กในระยะสั้น และนำมาประมวลวิเคราะห์เพื่อใช้สำหรับศึกษาในขั้นต่อไป

2. การศึกษาเบื้องต้น (Preliminary study) เป็นการศึกษาแบบผสมผสานในทุกสาขา ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว สภาพเศรษฐกิจ สังคม ปัจจัยพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม แต่เป็นไปในลักษณะกว้างโดยสังเขป เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ โอกาส และทิศทางของการพัฒนาในขณะเดียวกัน ผลของการศึกษาก็จะชี้แนะแนวทางการดำเนินการและการแก้ปัญหาในระยะสั้นไว้ก่อนที่จะจัดทำแผนหลักในรายละเอียดต่อไป

3. การจัดทำแผนหลัก (Master plan) เป็นการศึกษาสาขาต่าง ๆ เช่นเดียวกับการศึกษาเบื้องต้นแต่มีรายละเอียดมากกว่าที่สำคัญ คือ การกำหนดโครงการที่ควรพิจารณาตามระยะเวลา ก่อนหลัง รวมทั้งเสนอกลยุทธ์และแนวทางที่จะดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์

4. การศึกษาความเหมาะสม (Feasibility study) เป็นการศึกษาสืบเนื่องจากแผนหลักโดยศึกษาความเหมาะสมของโครงการที่กำหนดไว้ในแผนหลักโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความเหมาะสมในทางเศรษฐกิจ การเงิน การลงทุน เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่ทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น รักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความพร้อมของชุมชน ตลอดจนการบริการการท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดบริการมัคคุเทศก์นำชมแหล่งท่องเที่ยว บริการร้านอาหาร ร้านของที่ระลึกที่เหมาะสม การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่จะต้องอาศัยทรัพยากรหลายอย่าง ทั้งกำลังคน กำลังเงิน และระยะเวลา เช่นเดียวกับกิจกรรมหรือสาขาทางเศรษฐกิจอื่น ๆ และการท่องเที่ยว จะพัฒนาไปในทิศทางและขนาดที่ถูกต้อง และเหมาะสมหรือไม่เพียงไรขึ้นอยู่กับ การวางแผนเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวมี 5 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ด้วยกัน ดังนี้ (สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2557, หน้า 3)

1. การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และสำรวจภาคสนาม
2. การวิเคราะห์และการศึกษาข้อมูลที่ได้
3. การกำหนดปัญหา ข้อได้เปรียบ และข้อเสียเปรียบด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่
4. การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยว
5. การกำหนดแผนงานของโครงการ

ขั้นตอนทั้ง 5 นี้ ในความเป็นจริงไม่สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาด แต่จะสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ ความเข้มข้น หรือรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนจะไม่เท่ากัน

ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับระดับของการวางแผน หรือเป้าหมายของการวางแผน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับด้วยกันคือ

1. การสำรวจเบื้องต้น (Preliminary survey) เป็นระดับพื้นฐานของการวางแผน จะมีเป้าหมายในการเข้าไปศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะในประเด็นที่สำคัญ หรือปัญหาที่เด่นชัดมุ่ง ในการที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หรือการพัฒนาขนาดเล็กในระยะสั้น ซึ่งเป็นไปได้ภายใต้เงื่อนไข กฎหมายการบริการและงบประมาณที่มีอยู่ และนำมาประมวลวิเคราะห์ เพื่อศึกษาและพัฒนา ในขั้นต่อไป การพิจารณาและศึกษาจะมุ่งประเด็นที่แหล่งท่องเที่ยว และตลาดการท่องเที่ยว ฉะนั้น เนื่องจากการวางแผนในระดับนี้จึงเน้นหนักในขั้นตอนที่ 1 คือ การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และสำรวจภาคสนาม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น ขั้นตอนที่ 2-4 จะมีความเข้มข้นหรือรายละเอียดลดน้อยลงตามลำดับ

2. การศึกษาเบื้องต้น (Preliminary study) เป็นการศึกษาในระดับถัดจากการสำรวจเบื้องต้นเป็นการศึกษาแบบผสมผสานในทุกๆ สาขา ทั้งทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านตลาด การท่องเที่ยว เศรษฐกิจและสังคม ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และทางด้านสิ่งแวดล้อม แต่เป็นไปในลักษณะกว้าง ๆ โดยสังเขป เพื่อจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้โอกาส และทิศทางของการพัฒนา การท่องเที่ยวนั้น ๆ ต่อไป ในขณะเดียวกันผลของการศึกษาก็จะชี้แนะทางการดำเนินการและการ แก้ไขปัญหาในระยะสั้นไว้ก่อนที่จะมีการจัดทำแผนหลักในรายละเอียดต่อไป เนื่องจากการวางแผนในระดับนี้จึงเน้นหนักที่ขั้นตอน 1 และ 2 คือ การรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ และวิเคราะห์ศึกษาข้อมูลเหล่านั้น ขั้นตอนที่ 3, 4 และ 5 จะมีความละเอียดน้อยลง ตามลำดับ แต่ก็ยังมีความละเอียดและเห็นภาพชัดเจนมากกว่าในระดับการสำรวจเบื้องต้น

3. การจัดทำแผนหลัก (Master plan) เป็นการศึกษา และจัดทำแผนอย่างผสมผสานใน ทุกๆสาขา เช่นเดียวกับการศึกษาเบื้องต้น โดยมีการศึกษาและวิเคราะห์กันอย่างละเอียด และมี การกำหนดแผนหลักและโครงการที่จะต้องมีการจัดทำตลอดจนเสนอแนะกลยุทธ์ และแนวทางใน การดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามแผนที่ได้วางไว้ เนื่องจากระดับนี้ จะอาศัยข้อมูล และ การวิเคราะห์จากสองระดับแรกเป็นพื้นฐาน และจะเน้นหนักที่การกำหนดปัญหา ข้อได้เปรียบ เสียเปรียบด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ และการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ แนวทางการพัฒนา กลยุทธ์ในการดำเนินการ และโครงการที่ควรจัดทำ จะเห็นได้ว่าระดับการจัดทำแผนหลักนี้ ครอบคลุมกระบวนการแผนทั้ง 5 ขั้นตอนค่อนข้างจะครบถ้วน แต่จะเน้นรายละเอียดในขั้นตอนที่ 3, 4 และ 5 เป็นสำคัญ

4. การศึกษาความเหมาะสม (Feasibility study) เป็นการศึกษาสืบเนื่องในรายละเอียด ของโครงการต่าง ๆ ที่ได้มีการกำหนดไว้ในการจัดทำแผนหลัก เช่น การพัฒนาสภาพของแหล่ง

ท่องเที่ยว การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่าง ๆ เนื่องานในระดับนี้จึงเน้นหนักในขั้นตอนที่ 5 เรื่องของแผนงานและโครงการที่จะจัดทำเนื่องจากจะต้องวิเคราะห์โครงการต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน เทคนิคการบริหารการตลาด เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ และเสนอแนะกลุ่มที่เหมาะสมในการดำเนินโครงการนั้น ๆ ต่อไป การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นขั้นตอนแรกของการวางแผนการท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นสาขาทางเศรษฐกิจสาขาหนึ่งในโครงสร้างใหญ่ทั้งหมด ฉะนั้น ข้อมูลที่จำเป็นในการวางแผนจึงต้องอาศัยข้อมูลในด้านต่าง ๆ ประกอบ นอกเหนือจากข้อมูล ทางด้านการท่องเที่ยวเท่านั้น เพื่อให้ได้ภาพระดับกว้าง และการท่องเที่ยวจะได้พัฒนาไปในทิศทาง ที่สอดคล้องและส่งเสริมการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ข้อมูลที่ต้องการในการวางแผนนั้นสามารถแบ่ง ออกได้เป็น 4 หมวดใหญ่ คือ

4.1 สภาพพื้นฐานทั่วไปของพื้นที่ ได้แก่ สภาพกายภาพของพื้นที่ ประกอบด้วย

- 4.1.1 ที่ตั้งและขอบเขตการปกครอง
- 4.1.2 สภาพภูมิประเทศ เช่น ความสูงของพื้นที่ แหล่งน้ำ
- 4.1.3 สภาพภูมิอากาศ เช่น อุณหภูมิ ปริมาณฝนตก ทิศทางลม ฤดูกาล
- 4.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งแร่
- 4.1.5 ภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย วาตภัย ลมมรสุม
- 4.1.6 การใช้ที่ดิน
- 4.1.7 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่
- 4.1.8 การนับถือศาสนา
- 4.1.9 สภาพการศึกษา
- 4.1.10 ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ การละเล่น กีฬาท้องถิ่น

4.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 4.2.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ เช่น ถ้ำ ป่าเขา น้ำตก ชายหาด
- 4.2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา การเกษตรที่ประสบ

ความสำเร็จ

- 4.2.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม / กิจกรรม
- 4.2.4 งานประเพณี กีฬา การละเล่นสำคัญ เอกลักษณ์ของท้องถิ่น
- 4.2.5 หัตถกรรม สินค้าที่ระลึก

4.3 ตลาดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 4.3.1 จำนวนและที่มาของนักท่องเที่ยว
- 4.3.2 แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจ

4.3.3 การกระจายตัวของนักท่องเที่ยวในแต่ละเดือนและแต่ละสถานที่ ช่วงเวลา และจำนวนที่มีนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวสูงสุดและต่ำสุด

4.3.4 โครงสร้างนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวไทยหรือต่างประเทศ อยู่ในช่วงอายุเท่าไร มาเที่ยวส่วนตัวหรือเป็นกลุ่ม

4.3.5 การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

4.4 ความพร้อมด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

4.4.1 เส้นทางและโครงข่ายการคมนาคม ทั้งภายในพื้นที่เอง และกับพื้นที่ใกล้เคียง เช่น สภาพเส้นทางถนน ทางรถไฟ ท่าเรือ สนามบิน หรือจำนวนรถโดยสารสาธารณะ

4.4.2 โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์

4.4.3 ความพร้อมของเมือง เช่น จำนวนร้านค้า สถานบริการ ร้านอาหาร คีอพีซีพ รมณีสถาน

4.4.4 ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น จำนวนและสภาพ โรงแรม และห้องพักราคาที่พักการกระจายตัวของที่พัก

กล่าวโดยสรุปในเรื่อง แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวและการพัฒนาท่องเที่ยว มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เพราะการท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นการเดินทางเพื่อต้องการพักผ่อน หรือเพื่อความสนุกสนาน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยให้ความสำคัญของสถานที่ ที่ต้องการท่องเที่ยวว่าไปเพื่อจุดประสงค์ใด และศึกษาถึงองค์ประกอบหลักของตลาดการท่องเที่ยว ที่จะต้องพยายามทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์หาการให้ความหมายของการท่องเที่ยว จำแนกตามองค์ประกอบการท่องเที่ยว ปัจจัยสำคัญของการท่องเที่ยว และวิเคราะห์ถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ว่าคุณลักษณะใดที่มีลักษณะเด่น และมีส่วนช่วยผลักดันให้ทางวัดไร่จิง ประสบความสำเร็จในการท่องเที่ยว และพัฒนาการท่องเที่ยว

6. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ

วนิดา พัวอรุณ (2547) (อ้างถึงใน ณัฐพร ดอกบุญนาค และ ธาปกรณ์ ทองคำนุช, 2556 หน้า 22) ได้กล่าวไว้ว่า “ศักยภาพชุมชน คือ ความสามารถของกลุ่มบุคคลซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อตัดสินใจบนฐานของกลุ่มเหตุที่สอดคล้องกับปัญหาและสถานการณ์นั้น ๆ ในการนำศักยภาพที่มีอยู่พัฒนาชุมชน” พลังงานความสามารถของบุคคลหรือหน่วยงานที่มีอยู่ในตัว ซึ่งสามารถจะนำออกมาใช้เพื่อดำเนินการหรือประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งในขอบเขตได้เป็นผลสำเร็จ อนึ่งจะมีลักษณะที่ไม่ตายตัวอาจจะมีค่าประโยชน์มากมาย แต่ถ้าคนไม่นำขึ้นมาหรือดึง

ขึ้นมาใช้ไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถ ศักยภาพของเร่ชาตุนั้น ๆ ก็จะมีมากขึ้นและมีประโยชน์ในการนำมาใช้และสามารถพัฒนาได้มากขึ้น

ศักดิ์ศิริ นันตสุข และคณะ (2550, หน้า 17-18) ได้ให้ความหมายของ ศักยภาพไว้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้ พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้ เมื่อคนในชุมชนมีศักยภาพ ย่อมสนับสนุนให้ กาดำเนินงานขององค์กร เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพผลบนพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเอง สมรรถภาพหรือศักยภาพของบุคคล ควรมีในปัจจุบันดังนี้

1. ศักยภาพด้านมโนทัศน์ การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาชีพมากขึ้น
2. ศักยภาพด้านการปฏิบัติงาน
3. ศักยภาพด้านบริบททั้งเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม
4. ศักยภาพด้านการติดต่อสื่อสาร
5. ศักยภาพด้านการบูรณาการ
6. ศักยภาพด้านการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม

ลิว และ วอล (Liu & Wall, 2003) (อ้างถึงใน ญัฐพร ดอกบุญนาค และ ฐาปกรณ ทองคำนุช, 2556, หน้า 22) กล่าวว่า องค์กรของรัฐควรกำหนดนโยบายในระดับต่าง เพื่อกระตุ้นให้คนท้องถิ่น ได้รับการพัฒนาศักยภาพตนเองโดยการให้การศึกษาและฝึกอบรมเพื่อโอกาสเข้ามาทำงานด้านการท่องเที่ยวมากขึ้นและนอกจากนี้ยังจะให้คุณภาพการให้บริการทางการท่องเที่ยวดีขึ้น คนในท้องถิ่น ควรได้รับการพิจารณาเป็นแรงงานหลักและได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมเมื่อได้รับการว่าจ้างจาก องค์กรการท่องเที่ยว ทั้งนี้องค์กรเอกชนต้องกำหนดกลยุทธ์และแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็น นโยบายหลักขององค์กร นอกจากนี้ควรสนับสนุนการเตรียมแรงงานด้านการท่องเที่ยวผ่าน สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนต่างๆ ให้จัดการเรียนการสอนด้านการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

เชินเบิร์ก (Schoenberg, 1979) (อ้างถึงใน ญัฐพร ดอกบุญนาค และ ฐาปกรณ ทองคำนุช, 2556, หน้า 23) ได้ให้ความหมายของ ศักยภาพของชุมชน คือ ความสามารถ หรือชุมชนที่มีการ เจริญเติบโตเป็นชุมชนที่ ประชาชนในชุมชน ทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างระเบียบทางสังคมต่างๆ หลายด้านประชาชนตั้งเป้าหมายสำหรับการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นหมู่พวก และสามารถที่จะร่วมกัน ดำเนินงานให้บรรลุตาม เป้าหมายนั้น ๆ ได้

สรุป ศักยภาพ คือ ความสามารถในการจัดการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการร่วมมือจากบุคคลหลายกลุ่ม ซึ่งศักยภาพจะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในพื้นที่ดีขึ้น อีกทั้งศักยภาพยังสามารถที่จะพัฒนาให้สามารถมีเพิ่มขึ้นได้ในอนาคต ดังนั้นศักยภาพจึงเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว

7. แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการมีส่วนร่วมของชุมชนนี้มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย บ้างก็ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วม ซึ่งขอนำเสนอดังต่อไปนี้ (สุธี วรประดิษฐ์, 2555, เว็บไซต์)

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

โคเฮนและฮัพฮอฟ (Cohem & Uphoff, 1981) (อ้างถึงใน ชุมพล พิชพันธ์ไพศาล และลำยอง ปลั่งกลาง, 2554, หน้า 18) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องใน 4 มิติ คือ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรอย่างไร 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547, หน้า 20) ซึ่งศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาสรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการโดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

โดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินงานชีวิตค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ประยูร ศรีประสาธน์ (2542, หน้า 36) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้ดังนี้

1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
3. การได้รับความรู้ข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของ

ข่าวสาร

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล

2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

การสร้างแบบสอบถามในงานวิจัยนี้ได้อาศัยกรอบกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดของฟอรัณารอฟเป็นหลัก

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (2544, หน้า 18) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมกันหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

อภินันท์ รพีพัฒน์ (2547, หน้า 25) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547, เว็บไซต์) ได้สรุปและนำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอนดังนี้

1. การคิด
2. การตัดสินใจ
3. การวางแผน
4. การลงมือปฏิบัติ

ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดปัญหา
2. การวางแผน
3. การดำเนินงาน
4. การประเมินผล
5. การบำรุงรักษา และพัฒนาให้คงไว้

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมดสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี 6 ขั้นตอนได้แก่

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ไข
2. ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
3. ลำดับความสำคัญ
4. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร
5. ดำเนินงานตามโครงการ และ/หรือ สนับสนุนการดำเนินงาน

6. ประเมินผล

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น บนพื้นฐานของการเข้ามามีส่วนร่วม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2547) (อ้างถึงใน สุทธิ วรประดิษฐ์, 2555, เว็บไซต์) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม
2. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวก

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง วิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชน มีความแตกต่างกันใน ลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์-สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) การกำหนดกิจกรรม 4) การดำเนินกิจกรรม และ 5) การประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวก

องค์ประกอบการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1. ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้บุคคลเข้าร่วมกิจกรรมหนึ่งๆจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่
2. ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่บุคคลจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่
3. ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและ

วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐาน โดยแท้จริงนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมอาจไม่สามารถกระทำได้ในทุก ๆ ประเด็น ดังนั้น จึงมีแนวทางทั่ว ๆ ไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิมการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว และความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของบุคคลจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การมีส่วนร่วม เป็นการกระจายโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วม และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ โดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากบุคคล

ระดับขั้นการมีส่วนร่วม

การแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วม อาจแบ่งได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ การแบ่งระดับขั้นของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงแบ่งจากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุดได้ 7 ระดับ ดังนี้

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้ข้อมูลแก่ผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสีย เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ผู้มีส่วนได้เสียแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียเกี่ยวกับการริเริ่มโครงการต่าง ๆ และการบรรยายให้ผู้มีส่วนได้เสียฟังเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ แล้วขอความคิดเห็นจากผู้ฟัง เป็นต้น

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับขั้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียที่สูงกว่าการเปิดรับความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการ ระหว่างผู้วางแผน

โครงการและผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่อง การมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ เหมาะสมที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความ ยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้อง การใช้อินชูลาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอม กัน เป็นต้น

5. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับขั้นที่สูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือ เป็น ระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไป ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6. ร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีผู้เข้าร่วมน้อย แต่มี ประโยชน์ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบสามารถคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ได้ รูปแบบของการติดตามตรวจสอบ หรือประเมินผล อาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการ ติดตามประเมินผลที่มาจากหลายฝ่าย การสอบถามผู้มีส่วนได้เสีย โดยการทำการสำรวจเพื่อให้ผู้มีส่วน ได้เสียประเมิน เป็นต้น

7. ระดับการควบคุมโดยผู้มีส่วนได้เสีย เป็นระดับสูงสุดของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงประชามติ มี 2 ประการ คือ ประการแรก การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียได้ดี เพียงใด อย่างน้อยขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นดังกล่าวให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้าใจอย่างสมบูรณ์ และทั่วถึงเพียงใด และประการที่สอง ในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลง ประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม

บทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยว

ลายอง ปลั่งกลางและวันทนา เนาว่าวัน (2552, หน้า 45) ได้กล่าวถึง บทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ที่มีต่อการท่องเที่ยวไว้ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของเทศบาลต่อการท่องเที่ยว

สภาพพื้นที่ของเทศบาลส่วนใหญ่ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอยู่พอสมควร ทั้งนี้แล้วแต่ ศักยภาพของแต่ละพื้นที่ ลักษณะความเป็นเมืองจะเป็นพื้นที่เขตเมือง หรือกึ่งเมืองกึ่งชนบทลักษณะ พื้นที่มักจะเป็นศูนย์กลางของการจัดงานประเพณีท้องถิ่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้น บทบาท ของเทศบาลต่อการท่องเที่ยวจึงสามารถดำเนินการได้โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยว

เชิงศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา เป็นต้น

เทศบาลควรจัดระบบบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดในกฎหมายจัดตั้ง และกฎหมายที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มีการวางแผนพัฒนาเทศบาล โดยกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดและยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียงด้วย

บทบาทของเทศบาลต่อการจัดการท่องเที่ยวควรมีดังนี้

1.1 สำรวจ จัดทำข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีศักยภาพในพื้นที่ โดยประสานงานกับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียง

1.2 พัฒนา ปรับปรุง พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถาน โบราณวัตถุในเขตพื้นที่ให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีความสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย เหมาะสำหรับศูนย์กลางการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.3 ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ทางสื่อจัดทำได้ รวมทั้งปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น ป้ายชื่อสถานที่ท่องเที่ยว ให้มีภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่ออำนวยความสะดวก และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

1.4 ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ระบบบริการ สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐาน เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ ร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง บริการพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

1.5 ประสานและแสวงหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนากิจการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยอาจจัดตั้งกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกิจการท่องเที่ยว รวมทั้งจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยว

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิธย์ สัมมาพันธ์ และ เอมอร ณรงค์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ณ จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ ไม่มีการทำงานเป็นทีม และผู้นำไม่เสียสละความจริงจังในการแก้ไขปัญหา ไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในทุกภาคส่วน ทั้งภาคราชการ ภาคธุรกิจ และภาคชุมชน ดังนั้น แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการจึงควรเป็นเชิงบูรณาการ ผู้นำและทีมงานทุกภาคส่วน ควรเสียสละให้ความร่วมมืออย่างเข้มแข็ง และควรเร่งสร้างความเข้าใจการ

ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ควรมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากขึ้นกว่านี้ ทั้งด้านความสะอาด เพียงพอที่จะรับนักท่องเที่ยว ด้านการล่องเรือชมหิ่งห้อย ทุกภาคส่วนจะต้องเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี เพื่อรบกวนหิ่งห้อยให้น้อยที่สุด และมีความเข้าใจร่วมกันอย่างลึกซึ้งในเรื่องโอกาสการสูญพันธุ์ของหิ่งห้อยจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้น ทั้งภาคราชการ ภาคธุรกิจ ผู้นำท้องถิ่น ทุกภาคส่วนควรเป็นทีมเดียวกันร่วมมือกันอย่างจริงจัง ให้เกิดความเข้าใจในกฎกติกา มารยาท ร่วมกับการบริหารจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินี้ไว้เพื่อคนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญจังหวัดสมุทรสงครามจะได้มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไว้เป็นมรดกให้คนรุ่นหลังสืบไป

มาลินี หาญยุทธ (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว กรณีศึกษา : ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ผลการวิจัยด้านบริบทชุมชนพบว่าตำบลไร่หลวงเป็นตำบลที่มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวมากมาย อาทิเช่น ถ้ำ น้ำตก และบริบทการบริหารจัดการการท่องเที่ยวพบว่า ในด้านการประชาสัมพันธ์นั้นมีการประชาสัมพันธ์ที่ไม่หลากหลายประชาชนในตำบลไม่มีการให้การบริการแก่นักท่องเที่ยว ด้านบุคลากร พบว่า ไม่มีบุคลากรที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในเรื่องการท่องเที่ยวด้านแหล่งท่องเที่ยวพบว่า แหล่งท่องเที่ยวในตำบลนาไร่หลวงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติอยู่มาก ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว ตำบลไร่หลวงอำเภอสองแคว จังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเกิดจากการระดมความคิดเห็นของผู้นำชุมชนและประชาชนผู้ที่เกี่ยวข้องใน 5 ชั้น ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา 2) การจัดเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา 3) การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา 4) การวางแผนการแก้ไขปัญหาและ 5) การสรุปบทเรียนในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวรูปแบบการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวด้านประชาสัมพันธ์ได้แก่ การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้ดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว การจัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้านการบริการได้แก่ การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อสนับสนุนการบริการแก่นักท่องเที่ยว พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้ได้มาตรฐานพัฒนาระบบการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้ได้มาตรฐาน พัฒนาระบบการขนส่งนักท่องเที่ยวที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวด้านบุคลากร ได้แก่ พัฒนางค์ความรู้ของบุคลากรในด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเสริมสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ของตำบลไร่หลวง รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้านแหล่งท่องเที่ยว

ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามและสะอาดการสร้างเครือข่ายและเส้นทางการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัด

ชุมพล พิชพันธ์ไพศาล และ ถ้ายอง ปลั่งกลาง (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่อการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างโดยรวมมีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรมโดยรวมในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยได้ คือ ด้านการปฏิบัติ ด้านการรับประโยชน์ ด้านการติดตามผล และด้านการเตรียมการส่วนแนวทางข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม พบว่าควรมีการเตรียมการอย่างรอบด้านในการอนุรักษ์มรดกโลกได้แก่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนทุกภาคส่วน มีการประชาสัมพันธ์การปลูกฝังให้คนมีจิตสำนึกในการหวงแหน และอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม และโบราณสถานควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือจัดเตรียมบุคลากรให้เพียงพอแก่การปฏิบัติการร่วมกันในการดูแลรักษาให้มีความสะอาดตาน่าชื่นชมอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมกิจกรรมในงานอนุรักษ์มรดกโลกร่วมกันสอดส่องดูแลและคัดเตือนผู้บุกรุก สั่งสอนลูกหลานให้ได้รับรู้และเห็นคุณค่าของโบราณสถานและมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

ชุมพล พิชพันธ์ไพศาล (2555, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา: เทศบาลตำบลบ้านเลนและเทศบาลตำบลบางกระสั้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่าในส่วนของการจัดการการท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลบ้านเลนโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยมีด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาดรองลงมาคือด้านการพัฒนาสาธารณูปโภค สำหรับเทศบาลตำบลบางกระสั้นมีการจัดการการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับมีบ้าง โดยมีด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาดรองลงมาคือด้านการกำกับดูแลและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนผลการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและการจัดการการท่องเที่ยว พบว่า เทศบาลตำบลบ้านเลนควรให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในด้านงบประมาณและด้านธรรมาภิบาล ปัจจัยภายนอกคือด้านชุมชนและด้านผู้ประกอบการในขณะที่เทศบาลตำบลบางกระสั้นควรให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในด้านงบประมาณและด้านอุปกรณ์เครื่องมือ ปัจจัยภายนอกคือด้านผู้ประกอบการ และด้านชุมชน

กนิษฐิกา สอกลกลาง (2556, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็น

รายด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก รองลงมา ได้แก่ ด้านการตัดสินใจอยู่ในระดับมาก ด้านการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง และด้านการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ

วันทนา เนาว์วัน และ ลำยอง ปลั่งกลาง (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ตำบลบางกระสั้น อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีเกาะขนาดเล็กเป็นความสวยงามสามารถล่องเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำ และไหว้พระทำบุญ มีวัดสองฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวบรรยากาศแบบชนบทดั้งเดิม ที่มีความสงบและความไม่ตรี ซึ่งชุมชนบางกระสั้นยังคงยึดมั่นในธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอ และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นไปได้ง่ายห่างจากตัวเมืองไม่มากนัก รวมทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ แต่ชาวบ้านยังขาดประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว ดังนั้นก่อนค้นหารูปแบบการท่องเที่ยวจึงได้จัดอบรมและนำชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนที่มีลักษณะการจัดการท่องเที่ยวใกล้เคียงกัน ศึกษาภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชน พบว่าชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตที่สามารถจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนได้แต่ยังต้องการคำแนะนำช่วยเหลือและการสนับสนุนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชนมีจุดเด่นที่สำคัญ ได้แก่ อาหารพื้นบ้าน งานหัตถกรรม วิถีเกษตรดั้งเดิม ชีวิตริมน้ำ การประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาสิ่งปลูกสร้างบ้านทรงไทย และความกระตือรือร้นของชุมชนซึ่งโครงการนี้ได้แรงกระตุ้นจนสามารถรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มจัดการท่องเที่ยวชุมชนแล้วรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบางกระสั้นได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของศึกษาทรัพยากรของชุมชนเป็นสำคัญ แต่ทำได้ค่อนข้างจำกัดไม่หลากหลายรูปแบบเนื่องจากชุมชนขาดความรู้ทางทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและขาดประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยว โดยสามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้ 2 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวแบบ 1 วัน (1 วัน ธรรมชาติพาชม) และ แบบ 2 วัน 1 คืน (2 วัน 1 คืน ธรรมชาติพาชมวัฒนธรรม) โดยจัดให้มีการพักในชุมชนแบบโฮมสเตย์ที่เริ่มต้นจัดบ้านพักไว้ 3 หลัง มีคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกับผู้เกี่ยวข้องในชุมชน และมีบุคคลในหน่วยงานภายนอกชุมชนเป็นที่ปรึกษา ซึ่งเป็นความร่วมมือของชุมชนที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชีวิต

นิตยา จักรศรี (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการตลาดชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลตะบ้าย อำเภอมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการตลาดชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านแล้วพบว่า ด้านสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมของตลาดและบริเวณโดยรอบมีน้ำขัง

ด้านการกำจัดขยะสิ่งปฏิกูล มีปัญหาการแยกมูลฝอยเป็นมูลฝอยสดและมูลฝอยทั่วไป ด้านอุปโภคบริโภคมีปัญหาแต่ละแผงมีก๊อกรน้ำไว้บริการไม่เพียงพอ ปัญหาด้านความปลอดภัยและการคุ้มครองผู้บริโภค มีปัญหาจุดทดสอบสารปนเปื้อนที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ 6 ชนิดไม่เพียงพอ ด้านการประชาสัมพันธ์มีปัญหาบุคลากรสำหรับประชาสัมพันธ์เวลาการเปิดปิดการให้บริการข้อมูลข่าวสารในตลาดไม่เพียงพอปัญหาด้านระบบไฟฟ้าและแสงสว่างมีปัญหาแผงขายสินค้ามีความเข้มของแสงสว่างไม่เพียงพอ (น้อยกว่า 200 ลักซ์) ปัญหาด้านระเบียบจราจรมีปัญหาการจัดรถรับส่งสินค้าและการจัดทางเข้าออกตลาดไม่เป็นระเบียบ แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการตลาดชุมชนดังนี้ ด้านการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมให้ก่อสร้างอาคารตลาดที่มีสุขลักษณะที่ถูกต้อง ด้านการกำจัดขยะสิ่งปฏิกูลให้จัดซื้อถังขยะชนิดแยกประเภท ที่มีรูปร่าง ขนาดเหมาะสมกับปริมาณขยะในตลาด ด้านระบบน้ำสำหรับผู้บริโภคบริโภคให้ประสานงานไปยังหน่วยงานด้านการประปาเพื่อติดตั้งน้ำประปาไว้บริการให้เพียงพอ ด้านความปลอดภัยของอาหารและการคุ้มครองผู้บริโภคให้ความร่วมมือไปยังหน่วยงานสาธารณสุขอำเภอในการออกกลุ่มตรวจสินค้าทุกเดือน ด้านการประชาสัมพันธ์ให้จัดตั้งคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากทุกฝ่ายร่วมเป็นคณะกรรมการประชาสัมพันธ์ข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภค ด้านระบบไฟฟ้าและแสงสว่างให้ประสานไปยังการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคในการติดตั้งเสาไฟฟ้าในบริเวณตลาดให้เพียงพอด้านระเบียบจราจร ให้ติดตั้งไฟฟ้าจราจรบริเวณทางแยกเข้าสู่ตลาดให้ชัดเจน

ชนดล สุวรรณนิกะ (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกรณีศึกษา วัดไร่จิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า วัดไร่จิงหรือวัดมงคลจินดา มีจุดเด่น ก็คือ หลวงพ่อวัดไร่จิงที่อยู่ในอุโบสถซึ่งเป็น ที่เคารพนับถือ และเลื่อมใสศรัทธาของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ทำให้นักท่องเที่ยวต้องการที่จะเข้าไปกราบ นมัสการไหว้พระหลวงพ่อวัดไร่จิง จากการสอบถามถึงแนวทางในการพัฒนาวัดไร่จิง ทางวัดยังจะเน้นที่ความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และสร้างความสะดวกสบาย รวมทั้งการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก ให้กับนักท่องเที่ยวมากที่สุด จัดสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้กับนักท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวกในการคมนาคม มีรถเมย์จาก ขสมก. เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่ไม่มีรถยนต์ส่วนบุคคล ได้รับความสะดวกสบาย และจัดที่จอดรถให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ทางวัดมีการจัดการเรื่องการบำบัดน้ำเสีย มีโรงเก็บขยะ และมีเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาด มีการปลูกต้นไม้ใหญ่ในบริเวณรอบ ๆ วัด เพื่อสร้างความร่มรื่นให้กับ นักท่องเที่ยว มีการจัดร้านอาหารร้านค้าสวัสดิการที่หลากหลาย และราคาเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ด้านห้องน้ำ จะมีบริการตามจุดต่าง ๆ มีการจัดตลาดนัดเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ซื้อของที่ระลึก ราคาถูก ในการจัดการให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นทางวัดจะมีการเปิดโบสถ์ 24 ชั่วโมง รวมทั้งมีการสนับสนุนในประเพณี

ต่าง ๆ โดยทางวัด จะมีการทำประชาสัมพันธ้อยู่ตลอดเวลา สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเที่ยวที่วัดไร่จิง เพื่อต้องการกราบไหว้หลวง พ่อวัดไร่จิง ต้องการทำบุญ และขอพรจากหลวงพ่อ ยังได้ทำบุญที่หลากหลาย และได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งได้พักผ่อนในส่วนหย่อมที่ทางวัดได้จัดให้เพื่อพักผ่อนด้วย และมีข้อเสนอแนะว่า ทางวัดควรเร่งก่อสร้างสถานที่ต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินการอยู่ให้เสร็จอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ทัศนียภาพของทางวัดสวยงามมากขึ้น ควรมีการปลูกต้นไม้ให้มากขึ้น เพื่อสร้างความร่มรื่นให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งมีการทำประชาสัมพันธักิจกรรมต่าง ๆ ของทางวัดให้มากขึ้น ด้านประชาชนที่อยู่โดยรอบ บริเวณวัดไร่จิง ต้องการให้ทางวัดจัดสถานที่สำหรับพ่อค้าแม่ค้า ให้มีที่พำนักและ สนับสนุนสถานที่ให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนพื้นที่ก่อน

ฉัฐพร ดอกบุญนาค และ ฐาปกรณ ทอคำนุช (2556, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการด้านการท่องเที่ยว นั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านของการจัดการด้านสถานที่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านวางแผน การประชุม โยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกนั้น ชุมชนจะมีส่วนแ่การแสดงความคิดเห็นว่าดีหรือไม่ ต้องการหรือไม่ต้องการ แต่ไม่ได้เข้ามาส่วนในการวางแผน คิดนโยบาย หรือการจัดการมากแต่อย่างใด และด้านบุคลากร ประชาชนหรือคนในชุมชนนั้น มีส่วนร่วมมาก แต่ในส่วนของการจัดการด้านกฎเกณฑ์ทางการท่องเที่ยวในตลาดร้อยปีสามชุกนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมลดลงหากเทียบกับด้านอื่น ๆ เนื่องจากปัจจุบันกฎเกณฑ์ต่าง ๆ คือกฎที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ไม่ได้มีการวางกฎเกณฑ์ที่ตายตัว

วิษณุ หยกจินดา (2557, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอง่วงน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ผลจากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอง่วงน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีส่วนร่วมสูงที่สุดในด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ รองลงมา ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตามลำดับ

ศุทธิ เสริฐศรี (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผลจากการวิจัยพบว่า 1) อัตลักษณ์ของชุมชนคลองโคน มีอัตลักษณ์ 3 ประการ ได้แก่ มีประวัติความเป็นมาช้านานที่เก่าแก่ มีวิถีชีวิตริมน้ำ มีปายาเล่นที่อุดมสมบูรณ์ 2) กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ได้แก่ ชิดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และส่งเสริมให้ชุมชนคลองโคนเป็นศูนย์การเรียนรู้

ผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมนั่งเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำ กิจกรรมพายเรือคายัคและกิจกรรมอื่น ๆ อาทิ กิจกรรมถักกระดาน เถ็บหอยแครง กิจกรรมล่องเรือให้อาหารสัตว์ในท้องถื่น 3) แนวทางการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนคลองโคน ได้แก่ ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชน ปลูกฝังชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนให้มีความสุข

วิภาดา มุกดา (2557, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ผลวิจัยพบว่า 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 217 คน คิดเป็นร้อยละ 54.25 อายุส่วนใหญ่จะอายุ 20-30 ปี จำนวน 148 คน อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 37.25 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่เป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 25.50 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนส่วนใหญ่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท จำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 36.50 ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ระยะเวลา 16 – 25 ปี จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 42.75 2) การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 372 คน คิดเป็นร้อยละ 93.00 แหล่งข้อมูลข่าวสารที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นสื่อบุคคล (ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐ) จำนวน 244 คน คิดเป็นร้อยละ 23.44 การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมส่วนใหญ่เป็นการประชุมหมู่บ้านของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 245 คิดเป็นร้อยละ 26.34 ความคิดเห็นของประชาชนต่อระดับการรับข้อมูลข่าวสารอยู่ในระดับปานกลาง จำนวน 268 คิดเป็นร้อยละ 67.00 3) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ พบว่าภาพรวมระดับความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับสูง จำนวน 216 คน คิดเป็นร้อยละ 54.00 4) ในภาพรวมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในปานกลาง เรียงตามลำดับดังนี้ ลำดับที่ 1 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ลำดับที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ลำดับที่ 3 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ลำดับที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 5) การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า เพศ ระดับการศึกษาและระยะเวลาที่อาศัยอยู่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนอายุ อาชีพ และรายได้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน 6) ผลจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนายั่งยืน ด้านแรก คือ ด้านเศรษฐกิจ หน่วยงานของรัฐจะต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงพื้นฐานที่แหล่ง

ท่องเที่ยวทำให้เกิดความสวยงาม โดดเด่น ปลอดภัยสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้ประโยชน์ได้จริง ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว เส้นทางศึกษาธรรมชาติ การบริการที่พัก การบริการอาหาร จัดตั้งศูนย์ประสานงานการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้ข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านทางเว็บไซต์ ตลอดจนขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ให้มากขึ้นทุกรูปแบบ ด้านที่สอง คือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม หน่วยงานรัฐจะต้องหาจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยการหาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลายเกี่ยวกับชาวไทยภูเขา โดยการจัดโครงการกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมช่วงเทศกาล เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางมาท่องเที่ยวตามประเพณีต่าง ๆ เช่น การร่วมงานวันปีใหม่ของม้ง การจัดงานประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ด้านสุดท้าย คือ ด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ควรให้ความรู้แก่ประชาชนและผู้ประกอบการเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวกับผลเสียผลกระทบที่เกิดขึ้นปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการและเยาวชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เอกสารแผ่นพับ ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว กำหนดมาตรการกฎระเบียบข้อบังคับเพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดจนเน้นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมทั้งกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า

รุ่งวิทย์ ตรีกุล (2558, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนบึงปลาญชัยในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า 1) ประชาชนในชุมชนบึงปลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ดังนี้ ด้านการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ และด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 2) ประชาชนในชุมชนบึงปลาญชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มีความคิดเห็นด้วยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก ดังนี้ ด้านการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง ด้านการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ และด้านการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล และ 3) ชุมชนบึงปลาญชัยมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบ มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง

สุกัญญา ดวงอุปมา (2559, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การศึกษาทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ : กรณีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทบ้านโพน อำเภอกุฉินารายณ์

คำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับทัศนคติในการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม และเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชนด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการหาสาเหตุของปัญหา ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงาน และปฏิบัติงาน ด้านการติดตามและประเมินผล ด้านการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและปรับปรุงแก้ไข และผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีทัศนคติด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ชาวบ้านโพนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ด้านการหาสาเหตุของปัญหา ด้านการติดตาม และประเมินผล ด้านการบำรุงรักษาและปรับปรุงแก้ไขแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ศูนย์วัฒนธรรมชาวผู้ไทบ้านโพน ควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญในการสร้างทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

นิตยา งามยิ่งยง และ ละเอียด สิลาน้อย (2560, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลองดำเนินสะดวกในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมการท่องเที่ยวของตัวอย่างส่วนใหญ่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ได้รับข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวจากเพื่อน/คนรู้จักแนะนำ วัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เดินทางมากับครอบครัว/คู่สมรส ช่วงเวลาในการท่องเที่ยวคือช่วงเช้า (8.00 – 11.00 น.) และช่วงบ่าย (14.01 – 17.00 น.) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวต่ำกว่า 1,000 บาท และใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางมาท่องเที่ยว การทดสอบไคสแควร์ พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา และถิ่นที่อยู่แตกต่างกัน จะมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน 2) นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญต่อบริการส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($X = 3.76$, $S.D. = 0.50$) พิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่อยู่ในระดับมาก คือ ด้านบุคลากร ด้านสถานที่/ช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านกระบวนการให้บริการ ด้านองค์ประกอบทางกายภาพ ด้านราคา และด้านสินค้าและบริการ ด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ ด้านการส่งเสริมตลาด การทดสอบค่าที (t-test) พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศแตกต่างกัน ให้ความสำคัญต่อบริการส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ไม่แตกต่างกัน การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One - way ANOVA) พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และถิ่นที่อยู่แตกต่างกันจะให้ความสำคัญต่อบริการส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) ที่แตกต่างกัน 3) ชุมชนมีความคิดเห็นในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการประชุมประชาสมาคมเพื่อหา

แนวทางการพัฒนา การปรึกษาหารือและผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สร้างกฎกติกา ให้คนภายในพื้นที่ชายของ ประเมินผลจากการดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง 4) ภาครัฐมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วยการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกสาธารณะกับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว มีการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ด้วยการประชุมร่วมกันของภาครัฐและชุมชน ร่วมรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมของทุกภาคส่วน ให้ตระหนักรักษาคุณภาพของคลองดำเนินสะดวก รักษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วยการบริการอย่างยุติธรรม และมีการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวร่วมกัน 5) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะเน้นการพัฒนาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (7Ps) โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการไปจนถึงร่วมประเมินผล และคำนึงถึงระเบียบและข้อกำหนดจากภาครัฐทั้งในด้านการวางแผน การจัดการ การอนุรักษ์และคงอัตลักษณ์รูปแบบวิถีชีวิตริมน้ำไว้ รวมถึงการรักษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวไว้ได้และการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงทุกภาคส่วนของชุมชน และได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์กรบริหารในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ด้านการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ Social media ต่าง ๆ

ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ และคณะ (2560, บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวตามข้อมูลพื้นฐานของชุมชนอโยธยา มีศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 3 องค์ประกอบ คือ มีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว มีศักยภาพด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และมีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenity) โดยชุมชนอโยธยามีสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ ร้านสะดวกซื้อ ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ห้างสรรพสินค้า โรงแรม สาธารณูปโภค และการคมนาคม สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้กระบวนการศึกษามีส่วนร่วม 5 องค์ประกอบ พบว่า ด้านความภาคภูมิใจต่อชุมชนและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประชาชนมีความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดเศรษฐกิจที่มั่นคงภายในชุมชน ประชาชนทุกคนจึงมีหน้าที่เป็นหูเป็นตาสอดส่องความเรียบร้อยของชุมชนและการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวต่าง ๆ ด้านการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ประชาชนมีบทบาทหน้าที่น้อยเนื่องจากการจัดการและการวางแผนส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐและผู้นำชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยเนื่องจากการบริหารจัดการมีเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวและหน่วยงานท้องถิ่นภาครัฐดูแล ด้านการแบ่งปันประโยชน์และกระจายรายได้ คนในชุมชนส่วนหนึ่ง

รับจ้างขายสินค้าหรือรับจ้างผลิตสินค้าจำหน่ายให้กับร้านค้าในตลาดน้ำ และด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงาน ประชาชนมีส่วนร่วมในการลงมติในที่ประชุมตามโอกาสที่มีการเรียกประชุมของหมู่บ้าน

นรินทร์ สังข์รักษา สมบูรณ์ ยืนยงสุวรรณ และ ณัฐธยาน์ ตั้งถาวรสกุล (2560, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านดงเย็นในพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุททองผลการวิจัย พบว่า 1) การศึกษาสภาพการณ์ ชุมชนบ้านดงเย็น มีการเตรียมความพร้อมในการจัดการการท่องเที่ยวเมืองโบราณอุททองอยู่ในระดับมาก 2) ศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้าน ดงเย็นอยู่ในระดับมาก มีบริบทของพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุททองอยู่ในระดับมาก ความต้องการในการพัฒนาพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอุททองอยู่ในระดับมาก 3) รูปแบบที่คณะผู้วิจัยใช้ชื่อว่า “DONG-YEN Model” มีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) D = Driving forces (แรงขับ/พลังภายใน) 2) O = Owner (ความเป็นเจ้าของร่วมกัน) 3) N = Natural (ธรรมชาติ) 4) G = Goods (สินค้าเพื่อการท่องเที่ยว) 5) Y = Yourself (ตัวตนคนในชุมชน) 6) E = Empowering (การเสริมพลังอำนาจ) และ 7) N = Networking (เครือข่ายวิชาการ) และผ่านการรับรองรูปแบบการนำไปใช้โดยการอบรม มีคะแนนก่อนการอบรมและหลังการอบรมเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การศึกษา ดูงาน กิจกรรมไบงาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการถอดบทเรียน ได้ผล 9 กิจกรรม การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวโดยจักรยาน การจัดทำป้ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และแผนที่แสดงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ และจัดทำคู่มือการเกษตรอินทรีย์บ้านดงเย็น ความเห็นของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเกษตรอินทรีย์บ้านดงเย็นอยู่ในระดับมากและถอดบทเรียนผลที่เป็นผลสำเร็จมีนักท่องเที่ยวมากขึ้นจากผลการดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปัจจัยนำสู่ความสำเร็จจากผู้นำและความร่วมมือของชุมชน และเกิดการพัฒนแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์บ้านดงเย็น

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แสดงดังตาราง 1 – 2

ตาราง 1 สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดหัวรอต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัย	การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดหัวรอ				
	การมีส่วนร่วมในการวางแผนและประชุม	การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล	การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา
วิภาดา มุกดา (2557)		✓		✓	
ชุมพล พิชไพศาล และ ลำยอง ปลั่งกลาง (2554)	✓	✓		✓	
กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555)	✓		✓	✓	
ทิพย์ยา เศรษฐพัฒน์ (2552)	✓	✓	✓	✓	✓
ดวงรัตน์ แดงทอง (2555)	✓	✓	✓	✓	

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ประชาชนในชุมชนตลาดหัวรอส่วนใหญ่ต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ให้เป็นที่รู้จัก และสร้างเสริมความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงในท้องถิ่นและครอบครัว

ตาราง 2 สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตลาดหัวรอ

ผู้วิจัย	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตลาดหัวรอ						
	ด้านสิ่งแวดล้อม	ด้านการบริหารจัดการ ท่องเที่ยว	ด้านข้อมูลข่าวสารและการ ประสานงาน	ด้านสถานที่สำคัญทางศาสนา ความเชื่อและทรัพยากรทาง ประวัติศาสตร์	ด้านราคาสินค้าและบริการ	ด้านคุณภาพอาหารและสินค้า	ด้านความปลอดภัยในแหล่ง ท่องเที่ยว
มาลีณี หาญยุทธ (2551)	✓	✓	✓				✓
ทิพาพร ไตรบรรณ (2557)	✓	✓	✓	✓		✓	✓
ลำยอง ปลั่งกลาง และ วันทนา เนาววัน (2553)	✓				✓		

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตลาดหัวรอทั้ง 7 ด้านนั้นส่งผลทำให้ชุมชนตลาดหัวรอมีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และเพื่อสร้างความมั่นคงในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นและยังคงสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชนตลาดหัวรอ

ตาราง 3 สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัย	การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	
วิภาดา มุกดา (2557)		✓
รุ่งวิทย์ ศรีกุล (2558)		✓

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เสนอมาช้างต้นสามารถนำมากำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผนและประชุม 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล 5) การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และการพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตลาดห้วยรอ ได้แก่ 1) ด้านสถานที่/สิ่งอำนวยความสะดวก 2) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 3) ด้านข้อมูลข่าวสารและการประสานงาน 4) ด้านสถานที่สำคัญทางศาสนาความเชื่อและทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ 5) ด้านราคาสินค้าและบริการ 6) ด้านคุณภาพอาหารและสินค้า 7) ด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำมาซึ่งการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่มีผลต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตลาดห้วยรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว